श्रीरस्तु ।

॥ संस्कृतलघुबोधिनी ॥

THE SANSKRIT

LAGHU BODHINI

FOR THE USE OF
THE SECONDARY SCHOOLS AND PATASALAS.

BY

K. V. DORASWAMI SASTRY,
SOUTH CHITTUR, PALGHAT.

TRICHINOPOLY:
ST. JOSEPH'S COLLEGE PRESS,
1908.

[Price: 7 As.

THIS BOOK IS
RESPECTFULLY DEDICATED
TO

HIS HIGHNESS SRI RAMA VARMAH

G. C. S I., F. M. U.,

THE MAHA RAJAH OF COCHIN,

WITH KIND PERMISSION
BY
THE AUTHOR

K. V. DORASWAMY SASTRY.

PREFACE.

THIS book 'SANSKRIT LAGHU BODHINI' that I have brought out before the public is one which I have taken special pains in preparing, and I make bold to say it is an improvement upon existing Sanskrit First Readers. It has a short but complete introduction to the study of Sanskrit Grammar, the various terms in use, their method of application and the interconnection between them and the corresponding English terms.. It consists of a series of lessons with gradually increasing difficulty. Every lesson contains the Sabdas of Subanthas and Thiñanthas, and is followed by an apt selection of exercises, in addition to a short list of allied words at the end. There is also a set of ten stories which are written in easy style and are intended to impress moral ideas upon growing minds and a glossary of verbal forms at the end of the book. The various rules of Sandhi are given then and there with copious illustrations, and the aim of the book have been throughout to improve Dr. Bandarkar's First Book by increasing its matter —by including non-conjugational tenses, and

other Sandhi rules. I am sorry in spite of great care some mistakes have arisen in printing, of which a list is given in the beginning. So as to place it within the easy reach of all, the book has been priced cheaply. I should, therefore, think it necessary that every student of Sanskrit (of Secondary Schools) should have a copy of this book, and make a thorough study of it, so that he might find his further course of study an interesting pleasure. I shall feel highly thankful to gentlemen who will kindly suggest improvements upon the present edition.

S. CHITTUR, PALGHAT.
30th July, 1908.

THE AUTHOR.

LIST OF CORRECTIONS.

PAGE	LINE	FOR	READ
24	11	तट	तरु
25	5	पादाभ्यां चरति(1)	पादाभ्यां(1) चरति
,,	15	particles	particle
,,	17	स् or ह्	स् र् or ह्
29	5	प्रकृतय	प्रकृतयः
,,	7	तुष्णा	तृष्णा
33	6	रक्षिन्	रक्षितृ
,,	8	न्यैच्छत्	न्यौञ्छत्
34	13	जा	जन्
37	7	व्याधिर्न	व्याधिभिर्न
40	13	ईथ	ईय
42	18	पितुर्गच्छ	पितर्गच्छ
54	10	आठकी	आढकी
63	3	प्राग्वि	प्राड्वि
64	16	ऊरु	ऊरुः
66	6	कुरु	कुर्
,,	8	of कु	कृ
67	12	सश्रेयो(2)	स(2)श्रेयो
73	7	सा	का
78	2	त्	त
,,	14	अन्	अन
79	7	रोध	रोधः
80	2	प्रवाहन्त्य	प्रवहन्त्य·
,,	5	क्षुणान्ति	क्षुन्दान्ति

PAGE	LINE	FOR	READ
80	19	र् or ड्	र् or ढ्
83	5	समाज	समज
85	12	स्यवश्च नि	स्यवश्चानि
86	6	श्रान्त	श्रान्तं
,,	9	निसृज	विसृज
87	5	मृगा	वृका
,,	10	भिर्विशेष	निर्विशेष
88	14	स्खलज्जले	स्खलज्झले
93	7	उभावेतै	उभावेतौ
94	12	मेतै	मेतौ
95	5	द्रुणिक्म	द्रुणिङ्म
,,	9	ला[1]दुद्धर	लादु[1]द्धर
96	15	मश्चि	सश्चि
,,	17	बद्धुं	बन्धुं
105	10	आसयति	भावयति
,,	12	भावयति	आसयति
106	14	क्रीत	क्री

। श्रीरस्तु ।

॥ संस्कृतलघुबोधिनी ॥

अक्षराणि (Alphabets.)

अचः or **स्वराः** (*Vowels.*)

अ आ इ ई उ ऊ

ऋ ॠ ऌ ए ऐ

ओ औ अं अः

अ, इ, उ, ऋ, ऌ = ह्रस्वाः (*Short.*)

आ, ई, ऊ, ॠ, ए, ऐ, ओ, औ = दीर्घाः (*Long*)

अनुस्वारः = ं **विसर्गः** = ः.

ऌ has not a long sound. The last four letters **ए, ऐ, ओ, औ,** have no short sound.

All vowels have a very long sound called **प्लुत** (Plutha.)

हलः or व्यञ्जनानि (*Consonants.*)

Gutturals	क्,	ख्,	ग्,	घ्,	ङ्	स्पर्शाः.
Palatals	च्,	छ्,	ज्,	झ्,	ञ्	
Linguals	ट्,	ठ्,	ड्,	ढ्,	ण्	
Dentals	त्,	थ्,	द्,	ध्,	न्	
Labials	प्,	फ्,	ब्,	भ्,	म्	

Semi-vowels	Palatal	य्	अन्तस्थाः ।
	Lingual	र्	
	Dental	ऌ	
	Dental & Labial	व्	

Sibilants	Palatal	श्	ऊष्माणः ।
	Lingual	ष्	
	Dental	स्	
Aspirate	...	ह्	

ᳵक and ᳵख are **जिह्वामूलीय ।**

ᳶप and ᳶफ are **उपध्मानीय ।**

Anuswara, Visarga, Jihvamooliya and Upadmaniya are used as vowels and consonants.

ं Anuswara proceeds only from the nose.

ः Visarga is a guttural.

ᳵ (क and ख) is so called because it proceeds from the root of the tongue.

ᳶ (प and फ) is a labial.

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ ०

The classifications of vowels and the consonants will appear in the following table:—

CLASS.	VOWELS अचः		CONSONANTS. HARD OR SURD. स्वरः			CONSONANTS. SOFT OR SONANT. हशः, मृदवः				
	SHORT. लघवः	LONG. दीर्घाः	UNASPIRATE.	ASPIRATE.	SIBILANT.	UNASPIRATE.	ASPIRATE.	NASAL.	SEMI-VOWEL.	ASP. OR SOFT SIBILANT.
GUTTURALS	अ	आ	क्	ख्	...	ग्	घ्	ङ्	...	ह्
PALATALS	इ	ई	च्	छ्	श्	ज्	झ्	ञ्	य्	...
LINGUALS	ऋ	ॠ	ट्	ठ्	ष्	ड्	ढ्	ण्	र्	...
DENTALS	ऌ	...	त्	थ्	स्	द्	ध्	न्	ल्	...
LABIALS	उ	ऊ	प्	फ्	...	ब्	भ्	म्	...	...
GUT. PALATALS	...	ए, ऐ	...	...	...	...	...	...	...	...
GUT. LABIALS	...	ओ औ	...	...	...	...	...	...	..	...
DENTAL LABIAL	...	...	...	...	...	...	...	...	व्	...

The addition of अ to a consonant is known by the removal of the stroke under it.

क ख ग घ ङ

च छ ज झ ञ

ट ठ ड ढ ण

त थ द ध न

प फ ब भ म

य र ल व श

ष स ह

अट	धर	हस	सर
फल	डप	सह	लष

च	दह	जय	छम
उभ	गणय	इव	गल
दल	ऋच	धम	अव
अत	नद	एव	गज
गद	खन	वह	ओष
ओण	कथय	चर	जय
तप	चल	वम	न
नय	पथ	फण	शश
भव	मथ	रचय	वप
मन	भष	लप	यस
ईरय	ऊह	शप	वस
तर	आसय	औखय	घघ
हर	ऐषय	वर	झट
पठ	नम	भज	भर
	यस	रट	

N. B. :—The teacher should impress the meaning of the above words on the minds of the pupils.

The addition of each of the other vowels to each consonant is known by the addition of the marks put opposite to each as shown below and by the removal of the stroke under it.

आ = ा, इ = ि, ई = ी, उ = ु, ऊ = ू,
ऋ = ृ, ॠ = ॄ, ऌ = ॢ, ए = े, ऐ = ै,
ओ = ो, औ = ौ, अं = ं, अः = ः ।

क	का	कि	की	कु	कू	कृ	कॄ	कॢ	के	कै	को	कौ	कं	कः
ख	खा	खि	खी	खु	खू	खृ	खॄ	खॢ	खे	खै	खो	खौ	खं	खः
ग	गा	गि	गी	गु	गू	गृ	गॄ	”	गे	गै	गो	गौ	गं	गः
घ	घा	घि	घी	घु	घू	घृ	घॄ	”	घे	घै	घो	घौ	घं	घः

ङ	ङा	ङि	ङी	ङु	ङू	ङृ	ङॄ	,,	ङे	ङै	ङो	ङौ	ङं	ङः
च	चा	चि	ची	चु	चू	चृ	चॄ	,,	चे	चै	चो	चौ	चं	चः
छ	छा	छि	छी	छु	छू	छृ	छॄ	,,	छे	छै	छो	छौ	छं	छः
ज	जा	जि	जी	जु	जू	जृ	जॄ	,,	जे	जै	जो	जौ	जं	जः
झ	झा	झि	झी	झु	झू	झृ	झॄ	,,	झे	झै	झो	झौ	झं	झः
ञ	ञा	ञि	ञी	ञु	ञू	ञृ	ञॄ	,,	ञे	ञै	ञो	ञौ	ञं	ञः
ट	टा	टि	टी	टु	टू	टृ	टॄ	,,	टे	टै	टो	टौ	टं	टः
ठ	ठा	ठि	ठी	ठु	ठू	ठृ	ठॄ	,,	ठे	ठै	ठो	ठौ	ठं	ठः
ड	डा	डि	डी	डु	डू	डृ	डॄ	,,	डे	डै	डो	डौ	डं	डः
ढ	ढा	ढि	ढी	ढु	ढू	ढृ	ढॄ	,,	ढे	ढै	ढो	ढौ	ढं	ढः

ण	णा	णि	णी	णु	णू	णृ	णॄ	,,	णे	णै	णो	णौ	णं	णः
त	ता	ति	ती	तु	तू	तृ	तॄ	,,	ते	तै	तो	तौ	तं	तः
थ	था	थि	थी	थु	थू	थृ	थॄ	,,	थे	थै	थो	थौ	थं	थः
द	दा	दि	दी	दु	दू	दृ	दॄ	,,	दे	दै	दो	दौ	दं	दः
ध	धा	धि	धी	धु	धू	धृ	धॄ	,,	धे	धै	धो	धौ	धं	धः
न	ना	नि	नी	नु	नू	नृ	नॄ	,,	ने	नै	नो	नौ	नं	नः
प	पा	पि	पी	पु	पू	पृ	पॄ	,,	पे	पै	पो	पौ	पं	पः
फ	फा	फि	फी	फु	फू	फृ	फॄ	,,	फे	फै	फो	फौ	फं	फः
ब	बा	बि	बी	बु	बू	बृ	बॄ	,,	बे	बै	बो	बौ	बं	बः
भ	भा	भि	भी	भु	भू	भृ	भॄ	,,	भे	भै	भो	भौ	भं	भः

म	मा	मि	मी	मु	मू	मृ	मॄ	मॢ	मे	मै	मो	मौ	मं	मः
य	या	यि	यी	यु	यू	यृ	यॄ	,,	ये	यै	यो	यौ	यं	यः
र	रा	रि	री	रु	रू	र्ऋ	र्ॠ	,,	रे	रै	रो	रौ	रं	रः
ल	ला	लि	ली	लु	लू	लृ	,,	,,	ले	लै	लो	लौ	लं	लः
व	वा	वि	वी	वु	वू	वृ	वॄ	,,	वे	वै	वो	वौ	वं	वः
श	शा	शि	शी	शु	शू	शृ	शॄ	,,	शे	शै	शो	शौ	शं	शः
ष	षा	षि	षी	षु	षू	षृ	षॄ	,,	षे	षै	षो	षौ	षं	षः
स	सा	सि	सी	सु	सू	सृ	सॄ	,,	से	सै	सो	सौ	सं	सः
ह	हा	हि	ही	हु	हू	हृ	हॄ	,,	हे	है	हो	हौ	हं	हः
ळ	ळा	ळि	ळी	ळु	ळू	ळृ	ळॄ	,,	ळे	ळै	ळो	ळौ	ळं	ळः

कः	एकः	शिवः	धीमान्
यः	वापी	अहं	पितॄन्
सः	एषा	माला	एषः
का	मेषः	रामः	शैलः
या	असौ	गुरुः	मैनम्
सा	शोभा	छाया	पूगः
नौः	इयं	गृहं	हंसः
वाक्	गुणः	नदी	सिंहः
	मरुत्	लिपिः	

रासभः छुरिका नळिकम् मुसलम् कुलालः

लोहकारः दासेरकः सारमेयः

आधोरणः उलूखलम् पिपीलिका

वराटिका आपणिकः सिंहासनम्

मणिकारः महानसः

अनेडमूकः कौलटिनेयः

N. B.:—The pupils should be taught the meanings of the above words.

क्क क्ख क्ङ क्त क्न क्म क्य क्र-क्र क्ल

क्व क्स क्ष ख्य ग्ग ग्घ ग्ज ग्ण ग्द ग्ध

ग्न ग्म ग्य ग्र ग्ल ग्व घ्न घ्य घ्र घ्व ङ्क

ङ्ख ङ्ग ङ्ङ ङ्घ ङ्व च्च च्छ च्य च्व ज्ज

ज्ञ ज्म ज्य ज्र ज्झ ञ्च ञ्छ ञ्ज ट्ट ट्य ठ्य

ड्ड ड्य ड्र ढ्र ढ्व ण्ट ण्ठ ण्ड ण्ढ ण्ण ण्र

ण्व त्क त्त त्थ त्न-त्र त्य त्म त्व त्स थ्न

थ्य थ्व द्ग्र द्ग द्द द्ध द्न द्ब द्भ द्म द्य

द्र द्व ध्म ध्न ध्य ध्र ध्व न्त न्थ न्द न्ध

न्न न्र न्व न्ह प्त प्न प्प प्म प्य प्र ब्ज

ब्द ब्ध ब्ब ब्र भ्न भ्य भ्र भ्व म्ब म्म

म्य म्र म्ल म्व य्य य्व य्र र्क र्ग ल्क

ल्य ल्ल ल्व व्य व्र व्व श्च श्छ श्न श्म

श्य श्र श्ल श्व श्श ष्क ष्ट ष्म ष्प ष्य

ष्ष स्क स्त स्य स्म स्र ह्ण ह्न ह्म ह्य ह्र

ह्ल ह्व त्त्य त्त्व क्त्य क्ष्ण क्ष्म क्ष्व ग्ज्ञ

ग्ध्म ग्व्य ग्म्य द्न्य ङ्क्य ङ्ख्य ङ्घ्र ङ्क्ष
ग्न्य त्ट्स श्च्य च्छ्व च्छ्र त्प्र त्र्य त्स्न त्म्य
ह्न ष्ट्र स्थ्य ह्म्य स्त्न ह्य ष्प्र ऋ त्न्व
त्स्न्व य्ह्य व्ह्ल त्थ्न स्य्व श्र्व ग्न्र्य ॥

ज्ञः ब्रह्मा काष्ठं राज्यं
त्वं अग्निः ध्वनिः पङ्क्तिः
ज्या अग्निः षड्जः कुक्कुटः
स्फ्यः विघ्नः प्राज्ञः कुञ्चिका
स्नुः अर्कः नप्त्री कन्दुकः
द्यौः निम्बः इत्थं शङ्खध्माः
विष्णुः शक्तिः यक्षः शृङ्खला
शम्भुः खड्गः तूष्णीं अभीक्ष्णं

मञ्जूषा पुस्तकं मध्याह्नः
ऊर्ध्वज्ञुः उष्णीषं प्राड्विवाकः
तन्तुवायः कौक्षेयकः अक्षरचञ्चुः
मातृष्वस्रीयः अकृष्टपच्यः उद्धरोत्सृजा
उद्धमविधमा

N.B.—See Footnote at p. 10 *supra*.

INTRODUCTION.

We make known our thoughts by sentences, which are composed of two or more words.

In the Sanskrit language, words are divided into *two* great parts :—The *Subantha* and the *Thingantha*.

Subanthas are divided into six parts of speech, namely, the Common, the Proper, the Abstract, the Adjective, the Pronoun, and the Indeclinable. Except Indeclinables, Subanthas have Gender, Number and Case.

In Sanskrit no fixed rule can be laid down to find out Gender; words had been already classed in fixed genders in usage; yet generally, as in other languages, names of males are of the Masculine gender, names of Females are of the Feminine gender, and names of things without life are neuter.

Number shows whether one, two, or more than two is meant.

There are three numbers in Sanskrit, the Singular, the Dual and the Plural.

Case shows the relation of a Subantha to other words.

There are seven cases in Sanskrit except the Vocative :—

Nominative प्रथमा ।	Dative चतुर्थी ।
Accusative द्वितीया ।	Ablative पञ्चमी ।
Instrumental तृतीया ।	Genitive षष्ठी ।

Locative सप्तमी ।

Vocative is the Nominative when addressed.

The particles हे, भोस् etc., are often placed before the Vocative : हे राम, भो देव, etc.

The Nominative case expresses what is spoken of any thing about which an assertion is made : शिवः रक्षति, etc.

The Accusative denotes the object, to which the effect of the action is transmitted ; this expresses also the adverbial accusatives of time and place : शिवः लोकं सृजति, etc.

The Instrumental case expresses generally the agency and cause, means and implements, description, defect, association, and connection : रामेण सह गच्छामि, etc.

The Dative case denotes the person to whom a thing is given, to whom words of anger

malice, rivalry or jealousy are shown, the object of wish, the person or thing pleased or satisfied, the person saluted, motion towards, and also when 'for something' is meant: **विप्राय गां यच्छति, हरये क्रुध्यति,** etc.

The Ablative case expresses source, cause, difference, superiority, prohibition, fear, protection, privation, advice, and hiding towards: **वृक्षात् पतति, पापात् विरमति, चोरात् बिभेति,** etc.

The Genitive case expresses possession, relation, the agent of the action, cause, remembrance, satisfaction, scorn, the sufferer of the action and selection from a lot. This case only has no direct reference to the verb but to the noun: **राज्ञः भृत्यः आगच्छति,** etc.

The Absolute construction is occasionally used when disregard is implied: **पश्यतो गुरोः शिष्यः क्रीडति,** etc.

The Locative case expresses the place of action, co-existence, nearness, relation, cause, and duration of time: **कटे अस्ति** etc.

The Absolute phrase is generally formed on this case. The meaning is expounded as if it were the Nominative: **काले गच्छति सति,** etc.

Subanthas are formed by suffixing the case-endings to the substantives.

The following are the common case-endings :

	S.	D.	P.		S.	D.	P.
Nom.	स्	औ	अस् ।	*Dat.*	ए	भ्यां	भ्यस् ।
Voc.	do.	do.	do.	*Abl.*	अस्	भ्यां	भ्यस् ।
Acc.	अम्	औ	अस् ।	*Gen.*	अस्	ओस्	आम् ।
Ins.	आ	भ्यां	भिस् ।	*Loc.*	इ	ओस्	सु ।

पद् (*Foot.*)

	S.		D.	P.
Nom.	पद्	One foot.	पदौ	पदः ।
Voc.	पद्	Oh foot !	पदौ	पदः ।
Acc.	पदम्	At, to, into or about ft.	पदौ	पदः ।
Ins.	पदा	By, with, through, at, on account of, according to, or by means of ft.	पद्भ्यां	पद्भिः ।
Dat.	पदे	For, for the sake of, to, or at foot.	पद्भ्यां	पद्भ्यः ।
Abl.	पदः	From, than, by or on account of foot.	पद्भ्यां	पद्भ्यः ।
Gen.	पदः	Of, about, to, between, 's, or among foot.	पदोः	पदाम् ।
Loc.	पदि	On, in, into, above, between, among, upon, at, near, or concerning foot.	पदोः	पत्सु ।

N. B.—Different kinds of case-endings will have to be suffixed to the substantives to form Subanthas, according to the end (अन्त) of the substantives.

As it is difficult to form Subanthas by suffixing case-endings to the substantives under some general rules, a list of Subanthas has been appended at the end.

PARTS OF SPEECH.

जातिशब्द (Common Subantha) is a name which can be given to anything of a kind: **गौः, नरः, वृक्षः, पक्षी, गृहम् ।**

संज्ञाशब्द (Proper Subantha) is a name that belongs to one person, place or thing: **कृष्णः, काशी, यमुना ।**

भावशब्द (Abstract Noun) is a name of the essential qualities or action: **शुक्लत्वम्, गमनम्, गृहत्वं, नरत्वं, स्तुतिः ।**

विशेषणशब्द (Adjective or Adverb) is a word which qualifies another word and confines its meaning: **बलवान्** नरः, **चारु** लिखति ।

Adjectives are of three kinds :—Adjectives of quality, Adjectives of quantity, and Adjectives of action.

गुणशब्द (Adjectives of quality) is used in describing **विशेष्य** (the noun) **शुक्लः** पटः, **दृढो** नरः ।

परिमाणशब्द (Adjectives of quantity) is used in measuring and counting : **द्रोणो** व्रीहिः, **चत्वारः** पुरुषार्थाः ।

क्रियाशब्द (Adjectives of action) describes the existence of action of **विशेष्य...पाचकः ।**

N. B.—Participial Adjectives are also included in this class : **गच्छन् वक्तव्यः** etc.

Adjectives must agree with the nouns they qualify in gender, number and case.

Sometimes Adjectives are used as nouns : **विद्वान्** लिखति ।

Participial Adjectives have Voice, Tense, Mood, etc., as verbs.

सर्वनामशब्द (Pronoun) is a word used in place of a noun.

They are of six kinds : Personal, Relative, Interrogative, Demonstrative, Numeral and Directional Pronouns.

Personal Pronouns are		**अहं, त्वं**, etc.
Relative	,,	**यः, यतमः ; सः, ततमः** etc.
Interrogative	,,	**कः, कतरः**, etc.
Demonstrative	,,	**सर्वः, सः** etc.
Numeral	,,	**एकः** etc.
Directional	,,	**पूर्वः, दक्षिणः** etc.

An Indeclinable is a word which has no Gender, Number and Case.

The word *Indeclinable* means *that cannot be declined.*

These are of four kinds :—

Particle Indeclinables **च, वा, हि, तु,** etc.
Participial ,, **गत्वा, प्रणम्य, स्मारं स्मारं** etc.
Adverbial ,, **यदा, यत्र, झटिति** etc.
Indeclinables used as Infinitives of purpose } **गन्तुम्** etc.

THINGANTHAS (**तिङन्त ।**)

Thinganthas are always verbs, but some verbs are not Thinganthas; they are built upon roots (**धातु**) which are their bases.

Roots are divided into eleven great parts, called Conjugations : *Namely*—

भ्वादिः	(those beginning with		**भू**)
अदादिः	(,,	,,	**अद्**)
जुहोत्यादिः	(,,	,,	**हु**)
दिवादिः	(,,	,,	**दिव्**)
स्वादिः	(,,	,,	**सु**)
तुदादिः	(,,	,,	**तुद्**)
रुधादिः	(,,	,,	**रुध्**)
तनादिः	(,,	,,	**तन्**)
क्र्यादिः	(,,	,,	**क्रीञ्**)
चुरादिः	(,,	,,	**चुर्**)

and **सनाद्यन्तादिः** those beginning with **सन्**, **काम्य** etc. Each conjugation has a sign to distinguish it from the other.

Models of the first ten conjugations are separately given below; those that are not included in these models belong to the eleventh conjugation.

As a general rule, the conjugational sign should first be added to the root and the verbal-endings afterwards.

There are two kinds of verbal-endings, Parasmaipada and Atmanepada; some roots take Parasmaipada, some Atmanepada, and some take both but not simultaneously.

Roots are also divided into Transitives and Intransitives.

A Transitive verb denotes the effect of an action which does not rest with the doer.

An Intransitive verb denotes the effect of an action that does not go beyond the doer.

Verbs are inflected for Voice, Mood, Tense, Number and Person.

In Sanskrit there are three Voices: the Active, the Passive, and the Impersonal.

The Active voice denotes that the doer (Nominative) acts : **शिवः जनं रक्षति ; मनः चलति ।**

N. B.—In the Active voice, the agent or the doer of the action is put in the Nominative case and the sufferer of the action in the Accusative case governed by the Transitive verb.

The Passive voice expresses that the sufferer (Nom.) is acted upon : **शिवेन जनः रक्ष्यते ।**

N. B.—In the Passive voice, the sufferer of the action, the object, is put in the Nom. case and the doer or the agent put in the Instrumental case.

Verbs agree with their Nominatives in Number and Person.

The Impersonal voice is the Passive form of the Active voice, in which an Intransitive is used : **मनसा चल्यते ।**

This Voice is peculiar to the Sanskrit language ; this has only the third person singular in the various tenses and moods and it signifies simply that a certain 'doing' or 'being' or 'state' of some person or thing happened.

LESSON I.

Roots of the First Conjugation.

अट् to wander or ramble.
क्रीड् to play.
गम् (गच्छ्) (1) to go.
चर् to go, to walk, to do.
जल्प् to prattle.
जीव् to live.
दह् to burn.
दृश् (पश्य्) to see, to behold.
द्युत् to shine.
धाव् to run.

नम् to bow, to salute.
भू to be.
रक्ष् to protect.
वर्ष् to rain.
वह् to bear, to blow, to flow; with वि to marry.
वृत् to be; with आ to return.
शंस् to praise or tell, to hope (Atm.)
सृ to go, to move, to creep.
सेव् to serve, to take in medicine.
ह्वे to call, to invite.

(1) The substitutes and other changes before the sign or termination are shown under brackets.

The First Group of Conjugational Terminations.(1)

PRESENT TENSE.(2)

	Parasmaipada. S.	D.	P.	Atmanepada. S.	D.	P.
3rd P.	ति	तः	न्ति ।	ते	इते	न्ते ।
2nd P.	सि	थः	थ ।	से	इथे	ध्वे ।
1st P.	आमि	आवः	आमः ।	इ	आवहे	आमहे ।

The sign of the first conjugation is अ (strong).

The conjugational signs and terminations are divided into two classes: Strong and Weak.

Before the Strong terminations, the final vowel and the penultimate short of roots or bases take their guna (गुण) substitute, but not before the Weak: भू + अति, भो + अति = भवति ; नी + अति, ने + अति =नयति (3) ।

(1) Including 1st, 4th, 6th and 10th conjugations.

(2) Tense denotes the time of action. The Present tense denotes that the action is going on just now.

(3) In the body of a word ए, ओ, ऐ and औ followed by any vowel become अय्, अव्, आय् & आव् respectively. But in addition to this, in the end of a word ए and ओ also become अ; ऐ and औ become आ. Two vowels brought together thus, or by the dropping of Visarga, do not coalesce.

	अ or आ	इ or ई	उ or ऊ	ऋ or ॠ	ऌ	ए or ऐ	ओ or औ
गुणः	...	ए	ओ	अर्	अल्	...	...
वृद्धिः	आ	ऐ	औ	आर	आल्	ऐ	औ

Indeclinables prefixed to the verbs are called Prepositions. They modify the original sense of roots.

EXERCISES.

I.

ईश्वरः	भिक्षुकः	उदधिः	जन्तुः
सूनुः	गौः	उरगः	मूर्खः
कपिः	तरुः	धाता	गोचरः
मृगः	धूर्जटिः	प्रभुः	पिता
जनः	मेघः	रविः	वायुः
जामाता	पादः	लोकः	हरिः
	साधुः	भ्राता	

वायुः वहति । मूर्खाः जल्पन्ति । कपयः तरौ क्रीडन्ति ।
सूर्यः द्योतते । भिक्षुकाः अटन्ति । रामः गुरुं नमति ।
ईश्वरः भवति । मृगाः धावन्ति । उदधिः शोभते ।
उरगः सरति । मेघः वर्षति । प्रभुः धातारं सेवते ।
बालः पादाभ्यां चरति(1) । लोके जन्तवः वर्तन्ते ।
साधुः धूर्जटिं शंसति । अग्निः दहति ।
पिता सूनुमाह्वयति । जामाता भ्रातरं पश्यति ।
गौः गोचरात् आगच्छति । धूर्जटिः शैलस्य जामाता(2) ।

II.

A man goes.

The sheep run.

Potter's asses bear.

A worm creeps.

The lion wanders over the mountains.

Fire burns in kitchen.

Bullocks graze on the mountains.

---

(1) म् at the end of a word, or particles followed by a consonant in general, is changed to an Anuswara optionally, and necessarily when it is followed by श् ष् स् or ह्. When it is not changed to an Anuswara, it is changed to the nasal of the class to which the following letter belongs, and to a nasal य्, व् and ल् when followed by य्, व् and ल् respectively.

(2) Every sentence must have a verb; when the verb is not expressed, the copula verb from the root 'भू or अस् to be', may be supposed to be understood.

Rama calls (his) son-in-law.

A rich man protects the cows.

Hari plays at ball with (his) son-in-law.

The world lives on account of the sun.

There are the beasts.

(I) bow[1] Rama's father.

(Thou) playest with swans.

(I) serve [2] a sage.

III.

Give the Gen. Sing. of भिक्षुक, रवि, भ्रातृ ।

Give the Acc. Dual of धातृ, जामातृ, सूनु ।

Name the roots from which आगच्छति and पश्यति are formed.

State the process by which भवति and द्योतते are formed.

What part of speech is आ in आह्वयति ?

Prepositions.

प्र, परा, अप, सम्, अनु, अव, निस्, निर्, दुस्, दुर्, वि, आङ्, नि, अधि, अपि, अति, सु, उत्, अभि, प्रति, परि, उप ।

(1) If any vowel short or long except the last four be followed by a similar vowel, the substitute for both is the same vowel lengthened.

(2) If अ or आ be followed by इ, उ, ऋ or ऌ short or long, this guna substitute corresponding to the following vowel takes the place of both.

LESSON II.

Roots of the Fourth Conjugation.

अस् with अभि to practise, [1] to try.

जन् (जा) to be produced, to result.

तुष् to be pleased or satisfied.

नश् to perish.

नह् to bind.

नृत् to dance.

मद् (माद्) to be mad, to err.

मृष् to endure.

युध् to fight.

रुध् with अनु to obey.

विद् to be.

शम् (शाम्) to be, or become calm, cool or tranquil.

श्लिष् to embrace.

सू to bring forth.

स्निह् to be affectionate.

IMPERATIVE MOOD.[2]

	परस्मैपद ।			आत्मनेपद ।		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
3rd P.	तु[3]	ताम्	न्तु ।	ताम्	इताम्	न्ताम् ।
2nd P.	...[3]	तम्	त ।	स्व	इथाम्	ध्वम् ।
1st P.	आनि	आव	आम ।	ऐ[4]	आवहै	आमहै ।

(1) When इ, उ, ऋ or ऌ short or long is followed by dissimilar vowels, य्, व्, र् or ल् are respectively substituted for them.

(2) Imperative mood commands, entreats, permits, etc.

(3) & (4) See Footnotes at p. 28.

The sign of the Fourth Conjugation is य (weak.)

EXERCISES.

I.

कृष्णः	क्षमा	धृतिः	रज्जुः
पत्नी	यवागूः	नृपः	तृष्णा
प्रकृतिः	रेणुः	महिषी	दुहिता
पुत्रः	सीता	मुक्तिः	अरुन्धती
कण्डूः	ननान्दा	आज्ञा	स्नुषा
वीथिः	दासी	चमूः	माता
याता	कन्या	कीर्तिः	धेनुः
द्रौपदी	तनूः	स्वसा	

मूर्खः क्षमां अभ्यस्य(5) तु ।

क्षमया मुक्तिः जायताम् ।

द्रौपदी कृष्णस्य स्वसरि तुष्यतु ।

[*Footnotes (3) & (4) refer to p. 27.*]

(3) तात् also is terminated in blessing here.

(4) When अ or आ is followed by ए, ऐ, ओ, or औ, the sandhi is that ऐ is substituted for both in the first two cases, and औ in the last two.

(5) See footnote (1) at p. 27.

तन्वां कण्डूः नश्यतु ।

अरुन्धती रज्वा धेनुं नह्यतु ।

कन्याः वीथिषु नृत्यन्तु ।

पत्नी यवाग्वा माद्यतु ।

प्रकृतय नृपस्याज्ञाः अनुरुध्यन्ताम् ।

वीथ्यां रेणवः विद्यन्ताम् ।

यातुः तुष्णा शाम्यतु ।

जनकस्य दुहिता सीता ननान्दरं श्लिष्यतु ।

महिषी पुत्रं सूयताम् ।

श्वश्रूः स्नुषायां स्निह्यतु ।

चम्वः धृत्या कीर्तये युध्यन्ताम् ।

II.

Let the deer go under the shadow of the tree on the river.

Let the pupils learn the alphabets.

Behold! there are swans in the tank (वापी ।)

Let the line of ants move.

Rama! call (your) younger brother.

Let the world see grand-daughter from their daughter-in-law.

Girls ! run to (your) mothers.

Let Hari's wife extol her husband's sister.

Let him dig the well with a pick-axe.

Let the maids serve their queen.

III.

Give Acc. dual of **यातृ, तनु, चमू, कन्या ।**

„ Abl. sing. of **स्वसृ, यवागू, धेनु ।**

Why did not the penultimate **उ** take its **गुण** in **युध्यन्ताम्** ?

State the substitute of **मद्** before the conj. sign.

What is meant by Dhatus (**धातु**) ?

How many sets are the roots divided into ?

How many voices are there in Sanskrit ?

Make 2 sentences using Transitive and Intransitive verbs.

Point out the Subanthas in this lesson mentioning to which class they belong.

Read and give the meanings of :—

अश्वः	कञ्चुकः	खरः	घण्टा
तूणीरः	नृपः	प्राकारः	योधः
शिबिका	शकटः	अरिः	कशा

गजः	चापः	नगरी	पत्तिः
भेरी	रथः	सचिवः	असिः
कोशः	गुणः	ज्या	निवेशः
परिखा	मल्लः	रश्मिः	सेना

LESSON III.

Roots of the Sixth Conjugation.

इष् (इच्छ्) to wish.

उञ्छ् to glean.

कृष् to plough.

कॄ with वि to scatter.

क्षिप् to throw.

पृ with वि and आ (व्याप्रिय्) to incite.

प्रच्छ् (पृच्छ्) to ask.

मुच् (मुञ्च्) to leave ; with आ to dress.

मृ (म्रिय्) to die.

लज्ज् to feel shame.

लिख् to write.

लिप् (लिम्प्) to smear, to anoint.

विद् (विन्द्) to obtain.

विश् to enter.

सिच् (सिञ्च्) to sprinkle.

स्पृश् to touch.

[1] Imperfect or Past Tense.

	परस्मैपद ।			आत्मनेपद ।		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
3rd P.	त्	ताम्	न् ।	त	इताम्	न्त ।
2nd P.	स्[2]	तम्	त ।	थाः	इथाम्	ध्वम् ।
1st P.	म्	आव	आम ।	इ	आवहि	आमहि ।

The sign of the 6th conj. is अ (weak.)

The augment अ is prefixed to the roots in the past tense. When it is followed by इ, उ, ऋ, short or long ऐ, औ and आर् are respectively substituted for both : ऐच्छत्, आर्छत्, औञ्छत् ।

EXERCISES.

I.

भीमसेनः	चन्दनम्	बलम्	जत्रु
मधुरम्	भृत्यः	जालम्	युद्धम्
जानु	विशालम्	धीवरः	दारिद्र्यम्

(1) Past tense denotes that the action took place or was going on in the time past.

(2) At the end of words स् whether followed by any letter or not, and र् followed by a hard consonant or by nothing, are changed to विसर्ग ।

वनम्	उष्णम्	सुरभि	अन्नम्
धनम्	शरीरम्	दीर्घम्	बहु
कवचम्	नेत्रम्	सस्यम्	निर्मितम्
मृदु	केदारम्	पल्याणम्	वारि
पतितम्	द्रष्टृ	जितम्	फलम्
अम्बु	प्रभूतम्	रक्षित्	

भीमः मधुरमुष्णञ्चान्नमैच्छत् ।
(सः) विशाले वने पतितानि फलान्यैच्छत् ।
धीवराः प्रभूते अम्बुनि जालमक्षिपन् ।
नेत्रे पुस्तकेषु व्याप्रियेताम् ।
(अहं) दारिद्र्येण धनमपृच्छम् ।
(सः) शरीरस्य रक्षितृ कवचमामुञ्चत् ।
युद्धे बहूनि बलान्यम्रियन्त ।
(सः) मुखे दीर्घेण श्मश्रुणालज्जत ।
(सः) सुरभिणा चन्दनेन शरीरमलिम्पत् ।
भिक्षुकाः वनेषु मधुराणि फलान्यविन्दन्त ।
भीमसेनः जतुना निर्मितङ्गृहमविशत् ।
योधाः अश्वे पल्याण उपाविशन् ।

भृत्याः केदारेषु सस्यान्यसिञ्चन्वारिभिः ।
गुरोः मृदुनी जानुनी [1] अस्पृशत् ।
रामः गुरवे अनमत्, पुस्तकमलिखच्च [2] ।
वायुः द्रष्टृणोः नेत्रयोः रेणूः व्यकिरत् ।

II.

The turban is an ornament to the head.

The pupil learned words from his teacher.

A warrior discharged the arrows at the enemy.

Miseries perished (**अशीयन्त**) by knowledge.

The minister searched (**अनु+इष्**) (for) his daughter in the forest.

In the garden two girls sang (**गै**) a song.

Noise resulted (**जा**) from the sea.

Bheema's elder brother conquered his enemies and got his kingdom.

Beggars drank gruel (*kanchi.*)

There is much water in the river.

---

(1) If the dual form of the noun or verb end in ई, ऊ or ए these do not, under any circumstances, combine with the following vowels.

(2) When स् or a consonant of the dental class comes in contact with श्, or a consonant of the palatal class, the corresponding letter of the latter class is substituted for the former.

III.

Give the Geni. Sing. of **द्रष्टृ, जानु, मृदु ।**

What is the main difference between the 1st and the 6th conj., the sign being the same in both?

What is generally added in the past tense before the root?

What is the root of **अलिम्पत्** and **ऐच्छत्**?

Read and give the meanings of :—

अङ्गणम्	**कारा**	**गोमयम्**	**तटाकः**
निश्श्रेणिः	**पीठम्**	**शूर्पम्**	**अलिन्दः**
कुड्यम्	**गोष्ठम्**	**दर्वी**	**निष्कुटः**
मञ्चः	**शृङ्खला**	**इष्टका**	**कूपः**
चालनी	**दीपः**	**पञ्जरम्**	**मठः**
सम्मार्जनी	**कवाटम्**	**गवाक्षः**	**चुल्ली**
देहळी	**पटलम्**	**मन्दुरा**	**स्तम्भः**
करीषम्	**ग्रामः**	**डोला**	**द्वारम्**
	पात्रम्	**वृतिः**	**हर्म्यम्**

LESSON IV.

Impersonal and Passive Forms.

These are made up by adding **य** (weak) instead of the conjugational signs, to the original roots, and then appending the Athmanepada terminations.

Before the Passive **य**—

(1) The final **इ** or **उ** of a root is lengthened: **जीयते।**

(2) The final **ऋ** of a root becomes **रि**: **क्रियते।**

(3) When this **ऋ** is preceded by a conjunct consonant, it becomes **अर्**: **स्मर्यते।**

(4) The final **ॠ** becomes **ईर्**: **कीर्त्यते।**

(5) The final **आ** of **दा, धा, मा, स्था, पा, गा, हा, सा** is changed to **ई**: **दीयते** etc.

(6) The penultimate **न्** is dropped except in some cases: **शस्यते**; **चिन्त्यते।**

EXERCISES.

I.

अखिलम्	क्षीरम्	नरः	माणवकः
विषम्	स्वादु	अङ्गम्	क्षेत्रम्

निदाघः	मौनम्	व्याधिः	हलम्
आचार्यः	गुलिका	पानकम्	योजनम्
शिष्यः	ओदनः	तक्रम्	प्रधानम्
वित्तम्	शीर्षम्	औषधम्	दरिद्रः
बन्धुः	क्षामः	धर्मः	भूषणम्
	विनयः		सूदः

आचार्यैः[1] धर्मः उपदिश्यते ।
दरिद्राः बन्धुभिः त्यज्यन्ते ।
नलिकेन गुलिकाः अमुच्यन्त ।
ईश्वरेण भूयते ।
जनैः क्षामे म्रियते दरिद्रैः ।
नरैर्वित्तं विषम्मन्यताम् ।
निदाघे तक्रं पानकञ्च दीयेते ।
प्रजानां रक्षिता सेव्यते नृपः ।
मूर्खाणाम्मौनमेव भूषणम् ।
पुत्रेण पितुः धनमविद्यत ।

औषधेन व्याधिर्नश्यते ।
माणवकैर्विनयेन विद्यताम् ।
शिष्यैर्गुरुर्नम्यताम् ।
सूदैरोदनः पच्यताम् ।
स्वादूनि खाद्यन्ते फलानि ।
क्षेत्रं हलेन कृष्यते, जलेन सिच्यते च ।
गवां क्षीरं प्रकृत्या मधुरम् ।
वनं ग्रामात् योजनम् ।
अङ्गेष्वखिलेषु शीर्षं प्रधानम् ।

हरिः चिन्त्यतां नराः !

---

(1) स् or visarga preceded by any vowel except अ or आ and followed by a vowel or soft consonant is changed to र्.

II.

The body of man perishes. (Impersonal.)

Children go on knees. (Imp.)

The house was entered by the daughter-in-law.

The world is protected by the king with justice.

The son-in-law is called (invited) by Rama.

Narada was praised by Krishna.

Modesty of the pupil towards (his) preceptor is praised.

A book was written by Rama.

Wealth is wished for by Krishna.

The mother is followed by her children..

III.

What do you mean by Active, Passive and Impersonal voices?

In what case is the actor expressed in these voices?

Make 3 sentences using the verbs of **भू**, **सेव्** and **उञ्छ्** in as many voices as you can.

What are the substitutes in the Active voice of **दा, पा, घ्रा, मृ,** and in the Passive Voice of **स्था,** and **दा**?

What are the Indeclinables?

ADVERBS AND CONJUNCTIONS.

Read and give the meanings of :—

अतः	अत्र	अथवा	अद्य	अधः	अधुना
अन्तः	अपि	आहोस्वित्	इति	इतियत्	इह
उत	उपरि	एवम्	कथम्	कदा	किन्तु
कुतः	कुत्र	क्व	चिरम्	चेत्	ततः
तत्र	तथा	तथापि	तदा	तद्वत्	तर्हि
तावत्	दिवा	नकेवलम्	नमः	पश्चात्	पुनः
पुरा	प्रातः	बहिः भोः	मा	यतः	यत्र
यथा	यदा	यदि	यद्यपि	यद्वत्	यर्हि

यावत्   विना   श्वः   सायं   सुष्ठु

स्वस्ति   ह्यस्

LESSON V.

Roots of the Tenth Conjugation.

कथ् to tell.	क्षल् to wash off.
कम्प् to shake.	प्री (प्रीण्) to please.

वर्ण् to extol.

चिन्त् to contemplate.

चुर् to steal.

तड् to beat.

भूष् to adorn.

स्पृह् to desire.

तुल् to weigh.

दण्ड् to punish.

दृ to tear.

रच् to arrange.

पूज् to worship.

प्रथ् to publish.

अभिवद् to salute.

(1) POTENTIAL MOOD.

	परस्मैपद ।			आत्मनेपद ।		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
3rd P.	ईत्	ईताम्	ईयुः ।	ईत	ईयाताम्	ईरन् ।
2nd P.	ईः	ईतं	ईत ।	ईथाः	ईयाथाम्	ईध्वम् ।
1st P.	ईयम्	ईव	ईम ।	ईथ	ईवहि	ईमहि ।

The sign of 10th Conj. is अय (strong.)

Before अय—

(1) The final vowels and the penultimate अ (except कथ् गम् etc.) take their Vridhi substitute : दारयति ; वादयते ।

(1) The Potential expresses probability, commands, prayers, wishes, hopes, etc. It is also used in Conditional sentences, in which one statement depends on another as its reason or condition.

(2) स्पृह् and others do not take guna : स्पृहयति ।

(3) Roots ending in ए, ऐ, ओ and औ substitute आ for their vowels.

(4) Roots ending in आ add the augment प्: स्थापयति ।

(5) पा, ह्वा and सा, add on य् instead of प्: पाययति ।

The causal of a root is also formed by adding अय: दर्शयति ।

The causal forms of roots of the 10th conj. are the same as the primitive: चोरयति ।

Those roots of the 10th conj. whose vowels take a guna or vridhi substitute in the Active Voice, undergo the same changes before the Passive य: चोर्यते, not चुर्यते ।

EXERCISES.

I.

पयोमुक्	भवान्	क्षुत्	धनी
विट्	अर्चिः	रुक्	महान्
मूर्धा	मन्त्री	चन्द्रमाः	त्विट्
भिषक्	सन्	राजा	योगी

वेधाः	द्विट्	स्रक्	मुद्
सीमा	अनुष्टुप्	सुमनाः	महीरुट्
ददत्	मृद्	ब्रह्मा	पूः
ज्यायान्	विद्युत्	विपद्	यज्वा
दिक्	कनीयान्	उदन्वान्	सुहृद्

केसरी निट् विद्वान्

शासत् शरत् करी

योगिनो [1] ब्रह्माणं मुदा चिन्तयेयुः।

आचार्याः मूर्खं शिष्यं ताडयेयुः ।

हे विद्वांसः! अनुष्टुभा वाचा राजानं वर्णयत ।

महान्तः सुहृदां विपदं नाशयेयुः ।

कनीयांसो ज्यायांसमभिवादयेरन् ।

पुरि विशः कनकं तोलयेयुः ।

पदो मृदं जलेन प्रक्षालयेत् ।

ददते धनिने [2] जनाः स्पृहयेयुः ।

---

(1) Visarga preceded by अ and followed by अ or a soft consonant, is changed to उ. This rule has no effect in non-terminational one: प्रातः + अत्र = प्रातरत्र; पितुर्गच्छ ।

(2) See Dative case in Introduction.

महीरुहं मरुतः कम्पयेयुः ।

द्विषो मृषावाचः कथयेयुः ।

त्विट् चन्द्रमसो निशां भूषयेत् ।

सुमुनोभिस्स्रजं रचयेयुः ।

रुक् भिषजमपि पीडयेत् ।

दिव्यार्चिर्विद्युतः पयोमुचं भूषयेत् ।

केसरिणः क्रुधा करिणां मूर्धानं दारयेयुः ।

शरदि यज्वानो वेधसं प्रीणयेयुः ।

दिश[1]स्सीम्न्युदन्वन्तः ।

भवान् यदि चोरयेत्, तर्हि राजा भवन्तं दण्डयेत् ।

यदि शास[2]न्मन्त्री प्रेमाणं प्रथयेत्, तदा पुरि वसन्तः तं पूजयेयुः ।

II.

If it rains, plants will grow luxuriantly.

If sickness attacks, medicine should be taken in.

---

(1) Visarga followed by श्, ष् or स् is either retained or changed to श्, ष् or स् respectively.

(2) A consonant at the end of a word or grammatical form followed by a nasal is changed to the nasal of its class optionally, and necessarily when the nasal belongs to a nominal termination: चित् + मयम् = चिन्मयम् ।

Thieves will be punished by kings.

Large elephants will be adorned with gold.

King's order will be published by (beat of) drums.

Enemies will be defeated (**पराजि**) in battle by means of weapons.

Mothers cause (**पा**) their children to drink milk.

Greed causes the stealing of wealth.

Gopal will be beaten by Krishna.

God must not be forgotten in adversity.

III.

What meanings are indicated by the 10th conj. sign **अय**?

Give the Nom. Pl. of **विद्वस्**, **ब्रह्मन्**, **भवत्**, **महत्** and **शासत्**।

State some roots that do not take Guna or Vridhi before **अय**।

How does **स्था** change before **अय**?

Give 2 sentences using some roots of the 10th conj. in Passive Voice.

Read and give the meanings of :—

अङ्कुरः	उद्यानम्	त्वक्	मधु
वटः	अश्वत्थः	कन्दः	नारङ्गः
मञ्जरी	शलाटु	अरण्यम्	कपित्थः
पनसः	मार्गः	शाकम्	आम्रः
काष्ठम्	पर्णम्	मुकुलम्	शाखा
आलवालम्	कुल्या	पल्लवः	मूलम्
शिला	इक्षुः	केसरः	पुष्पम्
लता	उदुम्बरः	जम्बीरः	बीजम्
वंशः	तालः	भ्रमरः	

LESSON VI.

Roots of the Second Conjugation.

अद् to eat.

अस् to be.

आस् to be.

इ to go.

इ with अधि to study.

जागृ to awake.

दिह् to besmear; with सं to doubt.

द्रा with नि to sleep.

द्विष् to hate.

नु to praise.

भा to shine.

मृज् to clean.

या to go.

रु to cry.

वस् to wear.

विद् to know.

शी (शे) to lie down, to sleep.

श्वस् to breathe.

स्तु to extol.

Second Group of Verbal-endings.[1]

PRESENT TENSE.

	परस्मैपद ।			आत्मनेपद ।		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
3rd P.	ति	तः	अन्ति ।	ते	आते	अते ।
2nd P.	सि	थः	थ ।	से	आथे	ध्वे ।
1st. P.	मि	वः	मः ।	ए	वहे	महे ।

(1) Includes the 2nd, 3rd, 5th, 7th, 8th and 9th conjugations.

IMPERATIVE MOOD.

	परस्मैपद ।			आत्मनेपद ।		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
3rd P.	तु	ताम्	अन्तु ।	ताम्	आताम्	अताम् ।
2nd P.	हि	तम्	त ।	स्व	आथाम्	ध्वम् ।
1st P.	आनि	आव	आम ।	ऐ	आवहै	आमहै ।

PAST TENSE.

	परस्मैपद ।			आत्मनेपद ।		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
3rd P.	त्	ताम्	अन् ।	त	आताम्	अत ।
2nd P.	स्	तम्	त ।	थाः	आथाम्	ध्वम् ।
1st P.	अम्	व	म ।	इ	वहि	महि ।

POTENTIAL MOOD.

	परस्मैपद ।			आत्मनेपद ।		
	S.	D.	P.	S.	D.	P.
3rd P.	यात्	याताम्	युः ।	ईत	ईयाताम्	ईरन् ।
2nd P.	याः	यातम्	यात ।	ईथाः	ईयाथाम्	ईध्वम् ।
1st P.	याम्	याव	याम ।	ईय	ईवहि	ईमहि ।

There is no sign to the 2nd conjugation. The verbal endings are applied directly to the roots.

In the Second group verbal endings are all weak.

Exception:—In Parasmaipada, the Singulars of all persons of the Present and the Imperfect, and the third person Singular of the Imperative are strong; in both Pada, the first person of the Imperative is strong.

हि, after roots ending in classical consonants (except nasal) and श्, ष्, स् or ह्, becomes धि: अद्धि ।

त् and स् of the Imperfect take the augment ई in the case of root अस् to be; and अ in the case of अद् to eat: आसीत्; आदत् ।

अ of root अस् is dropped before a weak one: स्तः ।

अस् loses its final before सि, and आस् and वस् (2nd conj.) before ध्व्: असि; आध्वे; वध्वे ।

The ending इ or उ short or long of a root is changed into इय् or उव् when followed by a weak termination beginning with a vowel (except बिभ्यति, जुह्वति, etc.): अधीयते; जुवन्ति ।

After जागृ and roots called Duplicate, the nasal of the 3rd p. pl. is dropped : जाग्रति ; दधति ।

उस् is substituted for अन् of the Imperfect in the case of विद् and the roots are called Duplicate : अविदुः, अजागरुः ।

This change is optional in the case of द्विष् and the roots ending in आ : अद्विषुः, अद्विषन् ; अयुः, अयान् ।

Before उस् the final इ, उ, and ऋ short or long take guna : अबिभयुः ।

त् and स्, the singulars of the Imperfect, are dropped after a consonant : अजागः ; अहन् ।

Before the termination beginning with त्, थ्, ध् and स्, ह् of दिह् and दुह् becomes घ् ।

In the body of the verb, after fourth letter of each class (except दध्), त् and थ् become ध् ।

In the body of a word or grammatical form the preceding consonant (except nasal) substitutes the third of its class, when followed by the third or fourth letter : दोग्धि ।

For ष्, ड् is substituted in these circumstances : द्विड्ढि ।

Before ध् and स्, द् of दिह्, दुह् and दध् (3rd conj.) becomes ध् : धोक्षि ; धध्वे ।

ष् and ह् become क् before a termination beginning with स् : द्रोक्षि ।

The ending उ of a root takes its vriddhi substitute when followed by a strong termination beginning with a consonant : नौति ।

After स्तु and रु the augment ई is optionally prefixed to the termination beginning with a consonant : स्तवीति ; रुवीयात् ।

स्, following a vowel except अ or आ, or a letter of the guttural class, or र्, generally becomes ष् : नौषि ।

The penultimate of मृज् takes its vriddhi substitute before the strong termination and optionally before the weak ones with an initial vowel : मृजन्ति, मार्जन्ति ।

Root-endings श् or छ् and the roots व्रश्च्, भ्रस्ज्, सृज्, मृज्, यज्, राज्, भ्राज् change their final to ष् when followed by any consonant except a nasal or a semi-vowel, or nothing : मार्ष्टि,[1] अद्रेट् ।

शी becomes शेर् before all 3rd per. Pls. except Potential : शेरते ।

---

(1) When स् or a consonant of the dental class, comes in contact with ष् or a consonant of the lingual class, the corresponding letter of the latter class is substituted for the former.

After रुद्, स्वप्, श्वस्, अन्, and जक्ष् the augment इ is prefixed to the termination beginning with any consonant except य्: रोदिति, श्वस्यात्।

After the above roots the augment ई or अ is prefixed to the स् and त् of the Imperfect: अश्वसीत्, अश्वसत्।

हन् loses its final before त् and थ् (weak): हतः, हथः; and it loses अ before a weak vowel one.

ह् of हन् becomes घ् when immediately followed by न्: घ्नन्ति।

EXERCISES.

I.

विप्रः	हाहाः	त्रयः	प्रधीः
आत्मभूः	तावत्	कर्म	वेदः
विश्वपाः	पतिः	सेनानीः	सविता
यावत्	वर्ष्म	कतिपयः	नासिका
सखा	सुधीः	ना	भात्
प्रजवि	द्वितीयः	नृपतिः	भूमिः
क्रोष्टा	राः	माद्यत्	तादृक्
वस्त्रम्	यतिः	दरी	हूहूः

असृक्	बिभ्यत्	हृत्		यादृक्
मांसम्	द्वौ	ग्लौः	वापी	वर्षाभूः
भूभृत्	उषः	धाम	तेजः	निर्जरः

सवितुर्धाम तेजसा भात् अस्ति ।

यावत् वर्ष्मण्यसृक् तावत् बलम् ।

योधाः नलिकस्य गुलिकाभिः प्रतियोधान् घ्नन्ति ।

मनः प्रजवि माद्यच्च मास्तु ।

द्वौ क्रोष्टारौ मांसमत्तः[1] ।

त्रयो नराः नृपतिं स्तुवन्ति ।

वर्षाभ्वो वापीषु रुवन्ति ।

(अहम्) सुधियं सखायमस्तवम् ।

ग्लौर्दिवि भाति ।

(त्वम्) द्वितीयं वस्त्रँव्वस्व ।

हृत् यादृक् तादृक्कर्म जनानाम् ।

केसरिणो भूभृतां दरीषु शेरते ।

बिभ्यत् हृत् अन्तस्सन्देग्धि ।

प्राणिनो नासिकाभ्यां श्वसन्ति ।

इदानीं माणवाः निद्रान्तु, उषसि जाग्रतु ।

---

(1) Before hard consonants, the preceding consonants except nasals, substitute the first letter of their class.

विप्राः वेदमधीयते ।

कतिपये सेनान्यो भूमेः पतिं परियन्तु ।

रायं यतिर्द्वेष्टि ।

प्रध्यो नरः आत्मभुवमविदुः ।

हाहाः, हूहूः, इति निर्जरसौ दिवि यातः ।

II.

The wind will blow to-day or to-morrow.

When (यदा) Rama doubts, he will ask his teacher.

The beasts do not destroy where (यत्र) sages are.

There are thorns in the outside of the Panasa fruits, but in the inside there are sweet substances (फल) ।

Rogues or fools hate learned men without reason.

When did Krishna come from the village?

The creepers should be so watered that they might not wither away (शुष्) ।

Where do Generals go now?

III.

What is the sign of the 2nd conjugation?

What are the strong terminations?

Where is the **अ** of **अस्** in **सन्ति** ।

How are **अविदुः** and **अद्विषुः** formed?

Conjugate **स्तु** fully in conjugational tenses.

IV.

Read and give the meanings of:—

अपूपः	एला	गुल्मम्	ताम्रम्
मञ्जीरः	शय्या	अयः	कंकतः
घृतम्	तिलः	माषः	सर्षपः
आठकी	कांस्यम्	चणकः	तुषः
मोदकः	सीसम्	आदर्शः	कार्पासम्
चन्दनः	तूलः	लवङ्गम्	सूपम्
आपणः	कुलुत्थम्	जाती	त्रपु
लेखिनी	हट्टः	उत्तरीयम्	कौशेयम्
ताम्बूलम्	प्रतोळी	वज्रम्	हरिद्रा
ऊर्मिका	क्रमुकम्	व्यजनम्	हारः
	तण्डुलः		वित्तम्

LESSON VII.

Roots of the Third Conjugation.

दा (ददा) to give.

धा (दधा) to put, to hold.

निज् (नेनिज्) to purify, to wash.

बी (बिभी) to fear.

भृ (बिभृ) to support, to bear, to fulfil.

मा (मिमा) to measure.

विष् (वेविष्) with वि to serve, to put in table, to eat.

हा (जहा) to abandon.

हु (जुहु) to sacrifice, to give, to put in fire.

ह्री (जिह्री) to feel shame.

वृष् (1st conj) to rain.

वे („) to weave.

पच् („) to cook.

ध्मा (धम्) to blow.

स्मृ to remember.

दिश् with उप (6th conj.) to advise ; with आ to command.

In the third conjugation, verbal-endings are applied directly to the substitutes in the brackets.

Before त् or थ्, the द् of दधा becomes ध्।

The आ of ददा and दधा is dropped before weak terminations : दत्तः, धत्तः ।

The आ of दा and धा becomes ए before हि : देहि ।

The penultimate short vowel of the duplicate roots does not take its guna substitute before the vowel strong termination: **अवेविषम्** ।

The **ई** of **बिभी** is optionally shortened before the weak one with an initial consonant: **बिभितः, बिभीतः** ।

The ending vowel of **मिमा** and **जहा** is changed to **ई** when followed by a weak termination beginning with a consonant: **मिमीते**; **जहीतः**; and dropped before one beginning with a vowel: **जहति** ।

But **ई** of **जही** is optionally shortened: **जहितः, जहीतः** ।

The Imperative 2nd per.. singular forms (Parasm.) of **हा** are **जहिहि, जहीहि, जहाहि** ।

After **जुहु, हि** becomes **धि** : **जुहुधि** ।

EXERCISES.

I.

अनलः	निर्देशः	शिवः	जटा
कुविन्दः	रजकः	श्वशुरः	वीणा
क्रमः	विनीतः	संसारः	अम्बा

चन्द्रः	विरागः	समुद्रः	जरा
तण्डुलः	शङ्खः	कला	लक्ष्मीः
तरीः	कुलम्	वसु	शिरः
तन्वीः	क्षीरम्	देवा	वासः
स्त्री	तीरम्	गृही	प्ररि
श्रीः	दधि	तरन्	जगत्
	शिरः	वासः	

गृहिणस्सायं प्रातरग्नौ तण्डुलाञ्जुहोति ।

प्ररि कुलं लक्ष्मीं दधाति ।

नावा तरन्तो जनास्समुद्रान्न बिभ्यति ।

कुविन्दास्तरीभिर्वस्त्राणि वयन्ते ।

तन्वीभि (1) र्विना वीणाश्श्रियन्न बिभ्रति ।

दध्ना क्षीरेण वा ब्राह्मणानादय ।

श्वशुरा (2) द्देवुश्च (3) स्त्रियो जिह्रीयुः ।

विष्णुः त्रिभिः क्रमैर्जगत् अमिमीत ।

---

(1) विना governs the Acc., Instr., and Abl. cases.

(2) The preceding consonant (except nasal) takes the third letter of its class as its substitute when compounded with a soft consonant or initial vowel of a word.

(3) Visarga followed by च् or छ् is changed to श्; by त् or थ् to स्; by ट् or ठ् to ष्.

यतो राजानः प्रजाः धर्मेण नाबिभरुः ततो न मेघाः वर्षन्ति स्म ।(1)

शिवः शिरसि चन्द्रस्य कलां जटाश्च बिभर्ति ।

जरायां कृष्णो धर्माय वसून्यददात् ।(2)

विनीतश्शिष्यो गुरोर्निर्देशं विदध्यादेव ।

रजकाः नद्याः तीरे वासांसि निरणेनिजुः ।

अम्बाऽतिथिभ्यः ओदनं परिवेवेष्टि ।

योगिनो विरागेण संसारं जहति ।

II.

Arts should be taught to the daughters by their mothers.

Hot meal is cooked by mother-in-law for son-in-law.

May the goddess of wealth see the poor with her eye.

Pupil studied Kramam in Veda.

The ocean is a cloth to the earth.

---

(1) स्म (particle) denotes that the action took place in the past time.

(2) At the end of a word any consonant (except nasal) is changed to the first or third letter of its class : ष् into ट् or ड्.

Worldly existence is trifle (असार) and the Universe is grass to the sages.

The head is sheltered by the head-dress from the sun.

A mother served curds to (her) son.

At dawn the conch is blown before god.

A clerk writes letters quickly.

III.

How are the Impersonal voices formed?

Give 3 sentences in Impersonal voice using ह्री, भी, दा।

Give the Vocative Singular of अम्बा।

Give all the singulars from Instr. of दधि and देवृ।

Give the Gen. and the Loc. Pl. of प्ररि।

Decline fully श्री and स्त्री in all cases.

What are the Imperative 2nd per. singulars of दा, हा and परिविष्।

Conjugate ह्री in Imperfect.

IV.

Read and give the meanings of :—

उलूकः	कूर्मः	जतुका	मत्कुणः
उष्ट्रः	गर्दभः	नकुलः	मयूरः
ऋक्षः	गृध्रः	पक्षः	मशकः
काकः	गोधा	पुच्छः	महिषः
कीरः	चञ्चुः	पेशी	मार्जारः
मुसली	मूषकः	व्याघ्रः	यूका
शलभः	लिक्षा	सरटः	वराहः
सर्पः	वृश्चिकः	सृगालः	वृषः

LESSON VIII.

Roots of the Fifth Conjugation.

अश् to get, to enjoy, to pervade.

आप् to obtain ; with परि to be enough.

चि to collect ; with निस् to determine ; with वि to search.

दु to hurt.

वृ to cover ; with अपा to open ; with वि to expound, to choose.

शक् to be able.

श्रु (श्र) to hear.

साध् to accomplish.

सु to extract juice.

स्तॄ to cover, to spread, to strew.

हि to go; with प्र to send.

दो (4th conj.) to cut off.

The sign of the 5th conj. is नु (weak.)

उ of नु preceded by a conjunct consonant becomes उव् before a weak one beginning with a vowel: आप्नुवन्ति ।

In the first person dual and plural उ of नु is optionally dropped when it is not preceded by a conjunct consonant: सुनुवः, सुन्वः ।

हि is dropped in 5th conj. when the root ends in a vowel, and in the 8th conj. in all cases: सुनु, (आप्नुहि) कुरु ।

ओ of roots is dropped before the 4th conj. sign: द्यति ।

The Infinitive of purpose is formed by adding तुम् (strong) to the root.

When the roots are *set*, (सेट्) इ is prefixed generally to the terminations: भवितुम् ।

EXERCISES.

I.

इष्टका	करः	प्रश्नः		यागः
उपरागः	ग्रामणीः	पैतृष्वस्रीयः		वृषलः
उद्यमः	चित्रा	बधिरः		सोमः
ऋत्विक्	दशरथः	भेदः		प्राङ्
कथा	दुराचारः	मातुलेयः		उदङ्
अन्वङ्	राट्	न्यङ्		भृट्
तिर्यङ्	बिभ्राट्	सुवृट्		सुगण्
प्राट्	अग्निमथ्	युङ्	भुत्	भृट्

प्राञ्चो बुधास्सोममसुन्वन् ।

राजः करं जनेभ्यः आप्नुवन्ति ।

कन्याः ! न्यग्भ्यो वृक्षेभ्यः पुष्पाण्यपचिनुत ।

ऋत्विजो यागेष्विष्टकाश्चिनुयुः ।

मातुलेयः पैतृष्वस्रीयस्य कन्यामवृणोत् ।

बधिराः श्रोतुन्न शक्नुवन्ति ।

पक्षिणः पक्षौ विस्तृण्वते, धुन्वन्ति च ।

दातुं धनं सञ्चिनु, यशश्चाश्नुष्व ।

राममानेतुमन्वञ्चन्दूतं दशरथः प्राहिणोत् ।

मेघा[1] विभ्राजमपि सूर्यं स्तृणन्ति ।

रामः प्राग्विश्वामित्राञ्चित्राः कथा अशृणोत् ।

भृङ्गो दुराचारेण मनो मादुन्वन्तु ।

तिरश्चान्नृणाञ्च भेदमाचार्यो विवृणोति स्म ।

यथा वत्सा गां विचिन्वन्ति तथा योगिन[2] आत्मानम् ।

उदीचां कार्याण्युद्यमेन साध्नुवन्ति ।

III.

Experts in cutting cut the wood with an axe (दो)।

Karnams send the order of the king to the subjects.

Girls searched for a ball that was lying (तिर्यङ्) under the leaves in the garden.

The smiths open (अपावृ) the box with the key.

Sudras extract toddy (सु) from Palmyra trees.

---

(1) Visarga preceded by आ and followed by a vowel or a soft consonant, is dropped.

(2) Visarga is also dropped when preceded by अ and followed by any vowel except अ.

Servants shut (**आवृ**) the door of the palace.

Husband's advice is obeyed (**श्रु**) by a woman.

When (**यदा**) the sun is covered with the moon, (**तदा**) there is eclipse.

III.

Give the Acc. Pl. of **तिर्यङ्** , **अन्वङ्** and **सध्र्यङ्**।

Give the Loc. Pl. of **विभ्राक्** and **भुत्** ।

When does **उ** of **नु** drop ? Give an instance.

Give the Infinitive of purpose of the 5th conj. roots.

How many kinds of Indeclinables are there ?

IV.

Read and give the meanings of :—

अंसः	अधरः	कटिः	क्षवथुः
अक्षि	अवयवः	कण्ठः	क्षुतम्
अङ्गुली	अस्थि	कनिष्ठिका	चिबुकम्
अङ्गुलीयकम्	उदरम्	कपालः	जानु
अङ्गुष्ठः	ऊरु	कर्णः	जिह्वा
तर्जनी	भ्रूः	सिरा	ओष्ठः

त्वक्	मनः	हस्तः	केशः
दन्तः	मुखम्	हिक्का	जृम्भा
नखः	ललाटम्	भुजः	पादः
शिखा	पृष्ठम्	सक्थि	

LESSON IX.

8th Conjugation.

कृ to do.

तनु to stretch, to do, to spread.

तृण् to eat grass.

मन् to know, to think.

वन् to beg.

सन् to give, to offer.

1st Conjugation.

नी to lead or carry.

तप् to heat or grow hot.

मन्थ् to churn, to be agitated.

रम् to sport.

लभ् to get.

वद् to speak.

गल्भ् with प्र to swagger.

2nd Conjugation.	*10th Conjugation.*
दुह् to milk.	मन्त्र् with नि to invite.
स्ना to bathe.	चुद् to drive.
पा to protect.	

The sign of the 8th conj. is उ (strong.)

कृ 'to do' assumes the form कुरु before the weak verbal endings : कुरुतः।

उ is necessarily dropped in the case of कु before a termination beginning with व्, म् and य् : कुर्वः, कुर्मः, कुर्यात्।

दुह् is conjugated as दिह् of 2nd conj.

The substitutes of यज्, वह्, वद्, वस्, ह्वे and वे are इज्, उह्, उद्, उष्, हु and उ respectively before the weak one : इज्यते, उतम् etc.

The Indeclinable of past participle (gerund) or absolutive is formed by adding त्वा (weak) to the root : भूत्वा।

When a preposition is prefixed to the roots, य is substituted for त्वा : अनुभूय।

त् is prefixed to this य when the root ends in a short vowel : एत्य, विजित्य।

After सेट् root त्वा takes an augment इ as a general rule : शयित्वा।

EXERCISES.

I.

ईशः	दिक्	रथः	पूषा
कवचम्	निधिः	व्याघ्रः	वृत्रहा
कुण्डलम्	पाण्डवः	शुक्लः	मघवा
कुबेरः	प्राणः	मघवान्	युवा
गमनम्	मृगया	अर्वा	दश
नव	पन्थाः	यः	पञ्च
मन्थाः	सः	सप्त	प्रशान्
अहम्	अष्ट	एषः	त्वम्
ऋभुक्षाः	कः	अयम्	असौ

पूषा सुतं कुण्डलं कवचमवनुत[1] ।
यस्सत्ये पथि चरति स श्रेयो[2] लभते ।
पञ्च प्राणा हृदि सञ्चरन्ति ।

(1) There are some roots that govern two Accusatives. The synonyms of these govern two. रुध् याच् प्रच्छ् वन् नी are instances.

(2) सः and एषः drop the finals स् or Visarga when followed by a consonant in a sentence : स पुरुषः ; एष शिवः ।

अहं वृत्रघ्नो[1]ऽर्वन्तं शुक्लम्मन्वे ।

असौ व्याधोऽष्टाभिश्श्वभिस्सह[2] मृगयायै गच्छति ।

लोके क्षामः प्रशानस्तु ।

श्राद्धे युवानान्विँप्रान्निमन्त्रयेथाः ।

भोः ! [3] कोऽत्र पठति ।

यथा मेघो वर्षेत् तथा मघवा करोतु ।

दुग्धे स्म गां स यज्ञाय सस्याय मघवा दिवम् ।

पञ्च पाण्डवा ऋभुक्षाणमपूजयन् ।

त्वं मन्थानमानय, एषा रज्जुमानयतु ।

पूष्णो रथस्य सप्तार्वन्तः ।

विद्या दशसु दिक्षु कीर्तिं वितनोति ।

नवानान्निधीनामीशः कुबेरः ।

II.

The greater the intensity of the sun, the greater will be the downpour of rain.

Guru hails (तन् स्वस्ति) Indra, his pupil.

---

(1) अ following a word ending in ए or ओ is dropped.

(2) सह governs the Instrumental.

(3) भोस् drops its स् when followed by a vowel or a soft consonant.

The Creator has kept poison in the mouth of the snake, in the tails of the scorpion, and in the hearts of the wicked.

I think of entrusting my son, the young prince, with the kingdom.

Having obtained the permission of Vasishta, Dasaratha agreed to Rama's going to forest with Visvamitra.

Rama, having killed Ravana, regained (**प्रत्यानी**) Seeta.

Clean your body by bathing.

The gods making manthara (**मन्थर**) mountain a churning handle, and the snake a rope, churned the ocean.

Let us two speak for some time.

He is born to protect the world.

Thou swaggerest in vain.

III.

Give the Instr. pl. of **अष्टन्, ऋभुक्षिन्, अदस्।**

How are the Indeclinable past participles formed ?

Give the Potential mood of **कृ** and **मन्।**

Conjugate fully in conjugational tenses.

Make a sentence using **वद्**, **वह्** and **यज्** in the Passive Voice.

IV.

Read and give the meanings of :—

अब्धिः	कल्लोलः	जलूका	नक्रः
अरित्रम्	कावेरी	तीरम्	निपानम्
आवर्तः	कुल्या	त्रिका	नेमिः
कर्णधारः	गङ्गा	दीपः	पल्वलम्
पीनाहः	प्रवालं	मुक्ता	शिक्यम्
पुलिनम्	बिन्दुः	वेला	शुक्तिः
फेनः	बुद्बुदः	वालुका	सिकता
प्रणाली	मत्स्यः	वीरुधः	सेतुः
	स्नानं	ह्रदः	

LESSON X.

Roots of the Ninth Conjugation.

अश् to eat.

कॄ (कृ) to kill.

क्री to buy.

क्षुभ् to be agitated.

ग्रन्थ् (ग्रथ्) to work, to arrange, to put together.

गॄ (गृ) to speak.

ग्रह् (गृह्) to take, to catch ; with अनु to bless.

ज्ञा (जा) to know ; with अनु to permit.

पुष् to nourish, to keep.

पू (पु) to purify.

बन्ध् (बध्) to tie, to fasten ; with निर् to importune.

मुष् to steal.

ली (लि) to melt, to be dissolved, to be absorbed.

लू to cut, to lop off.

वॄ (वृ) to choose, to ask, to beg.

स्तॄ (स्तृ) to cover ; with वि to spread ; with नि to clear debt.

The sign of the 9th conj. is ना (weak).

आ of ना becomes ई before the weak terminations beginning with consonants : क्रीणीतः ।

But this is dropped when it is followed by an initial vowel of a weak termination : क्रीणन्ति ।

आन is placed instead of हि or धि when roots end in a consonant: अशान।

The terminations of the potential passive participle are तव्य, अनीय and य (strong).

This is Passive when the verb is transitive, and Impersonal when the verb is intransitive.

तव्य admits इ in the case of सेट् roots: भवितव्यम्।

The ending आ is changed to ए before this य: देयम्।

Roots ending ऋ change it to its vriddhi except in certain cases: कार्यम्।

If roots end in consonant the penultimate अ is lengthened before this य (except in some cases.)

To form the present participle, the conj. sign is first affixed to the root, and then the termination अत् is added on to it, when the root takes Parasmaipada; and मान when it takes Atmanepada.

Before this अत् the preceding अ is dropped. In the second group मान becomes आन।

EXERCISES.

I.

अध्वर्युः कन्या गच्छन् दुर्भिक्षः
अरिः कायः तत्वम् दुहन्
अर्थः कालः तस्करः दिव्यम
असुरः कृषीवलः तीर्थम् धान्यम्
नीतिः ब्राह्मणः वत्सः सन्ततिः
पण्यम् भीतः वरं सा
पाणिः महान् विपणिः सुवर्णम
पापः मूषा वेदिः स्तम्भः
दर्भः पावकः मोक्षः व्यायामः
या श्रेयान् उशना अनड्वान्
चत्वारः षट् अनेहा विश्ववाट्
सा दोः दधृक् पुमान् तुराषाट् ध्रुक्

मणिकारो मूषायां सुवर्णं निक्षिप्य विलिनाति ।
(1)दुहि गां दुहति सति वत्सं स्तम्भे बधान ।
(2)पश्यतां जनानां तस्करो द्रव्यं मुष्णाति ।

(1) This is an instance of the Locative absolute.

(2) This is an instance of the Genitive absolute; it has the sense of 'notwithstanding.'

चतुरोऽनड्डुहश्शकटेऽबध्नाम् ।

अस्मिन्महति दुर्भिक्षेऽनेहसि कथमश्नामेति क्षुभ्नन्ति जनाः ।

तुराषाट्[1]ध्रुग्भ्योऽसुरेभ्यो भीतो विश्वौ हि वरमवृणीत।

व्यायामे न दोषः, कायस्य च बलं पुष्णाति ।

पावकस्तीर्थं ब्राह्मणाश्च पापिनं पुनन्ति ।

उशना यां नीतिमग्रथ्नात्तया राज्यस्य तत्त्वं जानीहि ।

चतुर्षु पुंसोऽर्थेषु मोक्ष एव श्रेयान् ।

दधृक् पुमान्[2] षडरीन् कृणाति ।

गच्छता कालेन कृषीवला धान्यानि लुनीयुः ।

विपणिषु जनाः पण्यानि क्रीणन्ति विक्रीणते च ।

प्रीणन्ति पितरस्तस्य यस्सन्तत्यै कन्यायाः पाणिं गृह्णाति ।

अध्वर्युर्वेदिं दर्भैरास्तृणाति ।

II.

Keep a cat if rats steal the eatables.

---

(1) If a letter of the lingual class comes at the end of a word, the following dentals, except the nasals in नवति, नगरी, and नाम् do not substitute the corresponding linguals.

(2) Dentals followed by ष् do not substitute the corresponding linguals.

(In receiving gifts) a cow should be received by its tail, a maid servant by her tuft, and a Brahmin girl by her hand.

It is time to take meals; get up, and let us take meals.

If bulls are not able to drag the cart, yoke horses.

If you please God, He will bless you.

Where there is smoke, there is fire.

Though he is poor, yet he is honest.

Kaikeyi urged Rama to go to the forest.

Behold a deer running from garden to garden!

After happiness comes misery, and after misery comes happiness.

III.

Give the Voc. Sing. of **उशनस्** and **पुमान्।**

Give the Loc. Sing. of ध्रुक् and **दधृक्।**

Form the Indeclinable past participles from roots of the 9th conjugation.

Form the Present participle adjectives from the roots **ज्ञा, लू, दिश्, गम्, भा** and **चुर्।**

Make a sentence using the Potential passive participle of root **बन्ध्।**

IV.

Read and give the meanings of :—

अब्द:	कल्य:	तिथि:	निशीथ:
अह:	क्षण:	दर्श:	पक्ष:
ऋतु:	ग्रीष्म:	दिवस:	पूर्णिमा
कला	घटिका	निमेष:	प्रदोष:
प्रतिपद्	युगम्	वसन्त:	हिमम्
मास:	रात्रि:	वार:	हेमन्त:
मुहूर्त:	वर्षम्	शरद्	याम:
	वर्षा:	शिशिर:	

LESSON XI.

Roots of the Seventh Conjugation.

अञ्ज् to anoint; with वि to manifest.

इन्ध् to kindle.

क्षुद् to reduce to powder or dust.

खिद् to be distressed.

छिद् to cut off, to divide.

पिष् to grind.

भञ्ज् to break, to destroy.

भिद् to split.

भुज् (A.) to dine; (P.) to enjoy.

युज् to join.

रुध् to obstruct, to prevent, to besiege.

विद् to discuss, to reason upon.

शिष् to distinguish.

हिंस् to kill, to destroy.

The sign of the 7th Conjugation is न (weak.)

This is inserted between the radical vowel and final consonant, and न् before the weak terminations: भिनत्ति, भिन्तः।

The original nasal of the root is dropped: अनज् + ति।

च् or ज् is changed to क् before a consonant (except nasal and semi-vowel): अङ्क्तः।

This change takes place also when these consonants end a word: आनक्।

त् or द् of a root becomes visarga before स् Imperat. 2nd person singular: अरुणः।

स् of हिंस् becomes त् and visarga before स् of Imperfect: अहिनत्, अहिनः।

The past passive participle is formed by adding **त्** (weak) to the root.

The past active participle is formed by adding **वत्** to the passive.

As a general rule **इ** is prefixed to this.

The feminine adjectives are formed generally by adding **आ** : **गता, दृष्टा ।**

Adjectives ending in **मत्, वत्, न्, ऋ** and **अत्** take **ई** in Feminine gender: **गच्छन्ती, धीमती, धनवती, पक्री, गुणिनी ।**

An Abstract noun is formed by adding **त्व, ता, य,** to the base of Subantha: **शुक्लत्वम्, गोता, औदार्यम् ।**

अन्, अ and **ति** also form abstract nouns from roots: **जीवनं. जयः, नीतिः ।**

तृ or **अक** form the personal nouns or adjectives denoting the 'doer' of the action expressed by the root: **नायकः, कर्ता ।**

EXERCISES.

I.

अध्ययनम्	कण्टकः	तटिनी	पक्वः
अश्मा	कषायः	तुष्टः	प्रवहन्ती

आधुनिकः	क्रुद्धः	तैलम्	बाणः
आरब्धव्यम्	गोधूमः	दग्धः	बीजम्
इन्धनम्	गोपः	दया	बुधः
उपविष्टः	घरट्टः	दुष्टः	भटः
घृतम्	द्विजः	भारतम्	भूतम्
मानः	शस्त्रम्	वाः	आशीः
रोध	शुभम्	वङ्गीयाः	सेतुः
वर्धनम्	इतरः	वासरः	पूर्वः
विधिः	सर्वः	विहीनः	अहः
धनुः	रोचिः	सजूः	उपानद्
व्रजः	आपः	शनिः	

तुष्टा द्विजा आशिषं प्रयुञ्जते ।

पूर्वे भटा धनुषा बाणेन शत्रूणां शिरोऽच्छिन्दन् ।

सर्वाः स्त्रियः शुभेऽह्नि घृतैः पक्वमन्नं सजूर्भिस्सह भुञ्जते ।

कण्टकेषूपानद्भ्यां विहीना सीता वनेषु खिन्ते ।

स्त्रिय उपविष्टा घरट्टेन गोधूमान् पिंष्युः ।

क्रुद्धा वङ्गीया भारतस्य वर्धनाय मानेन समिन्धते ।

साधवो दयया क्षमया सत्येन चेतरेभ्यो विशिंषन्ति ।

तटिन्योऽद्भिः प्रवाहन्त्यस्तिर्यग्रोधसी अभिन्दन् ।

न हिंस्यात्सर्वाणि भूतानीति विधिं केचिदेवानुसरन्ति।

आधुनिकाः कषायं पातुं कस्यचिद्वृक्षकस्य बीजानि संभृज्य क्षुणन्ति ।

शैलेष्वश्मानोऽग्ने रोचिषा दग्धा वियुञ्जते ।

अग्निरिन्धनैस्सामिन्धाम् ।

वारान्निधिं कपयस्सेतुनाऽवारुन्धन् ।

शनेर्बुधस्य च वासरे तैलेनाभ्यङ्क्ष्व ।

अध्ययनमारब्धव्यमुत शास्त्रमिति विन्दते शिष्याः ।

II.

My brother's horse is lame; so it was left out to graze.

As Rama and Hari could not say their lessons, they must repeat them to-morrow.

Govind and I are going out.

Let them kindle the fire themselves if they wish to cook.

---

(1) र् or ड् followed by र् or ढ् respectively, is dropped; and the preceding अ, इ or उ, if short, is made long.

Every heart discusses its own faults.

Govind, who was at school, broke his slate.

Protection is the principle of the good.

Gaming is beneficial, but gambling is hurtful.

The killing of creatures is bad.

Wisdom's ways are pleasant.

The sense of duty is a great gift.

Give me neither poverty nor riches.

III.

Give the Acc. pl. of धनुः, वाः, आपः and स्त्री.

Give the Abl. pl. of अहः, आपः, उपानद्.

Give the feminine gender of भिक्षुः, पक्वं, गच्छत्, रुन्धत्.

Conjugate हिंस्, रुध्, अञ्ज् and इन्ध् in Imperfect.

Form a potential participle from भुज् and रुध्.

Point out Abstract nouns in the sentences in this lesson.

IV.

Twenty golden rules (by heart).

(1) नित्यं सन्ध्यामुपासीत । (2) भजोषसि रमापतिम् ।

(3) वदेत्सत्यम् ।

(4) चरेद्धर्मम् ।

(5) नासत्यं वद कर्हिचित् ।

(6) विद्धि प्रत्यक्षदेवं त्वं मातरं पितरं गुरुम् ।

(7) नैव दुःखय भूतानि ।

(8) नैव संयुहि दुर्जनैः ।

(9) न सुरां पिब ।

(10) नाभक्ष्यं खाद ।

(11) स्वपिहि नो दिवा ।

(12) साधुर्भव त्वं शीलेन कर्मणा(1) मनसापि वा ।

(13) यथाऽन्यांस्त्वयि मन्यसे तथाऽन्येषु समाचर ।

(14) वित्तमार्जय ।

(15) मन्यस्व कृतम् ।

(16) वृद्धांश्च सम्मनु ।

(17) आयं व्ययं च सन्दृश्य व्ययं कुर्या न चान्यथा ।

(18) दयालुर्भव भूतेषु मा हिंसां कुरु कुत्रचित् ।

(19) वस्त्रेण वपुषा शुद्धो भव ।

(20) विद्यां समाश्रय ।

---

(1) न् coming after ऋ, र् and ष् in the same word is changed to ण्. This change takes place even if a vowel, a semi-vowel (ल् excepted), the aspirate ह्, or a letter of the guttural or labial class comes between ऋ, र्, ष् and न्. This change does not take place when न् ends a word : as रामान्.

॥ कथा प्रथमा । १ ॥

अजशिशोः ।

कस्य चिदाभीरस्य बह्वो मेषाश्छाग्योऽजशिशवश्च बभूवुः। स प्रत्यहं प्रातरुत्थाय तमजसमाजं श्वभिः परिरक्षितं शाद्वलेषु प्रदेशेष्वप्रमत्तश्चारयन्[1]त्सायं पुनरजगोष्ठे निरुरोध। एवं गच्छति काले कश्चनाजशावकः गोष्ठे प्रतिरोधमसह्मानः स्वेच्छया चरणे क्रीडने चानुमतिं मातरं पप्रच्छ । सा तद्वचनं श्रुत्वा मृदूक्त्या पुत्रस्य सक्तिं प्रत्याचख्यौ। अथैकदा स बस्तशिशुर्मातुर्वाक्यमु[2]ल्लङ्घ्य रात्रौ अनभिज्ञातः कथश्चिद्बहिरागत्यात्माभिलाषेण चचार। ज्योत्स्नायां

(1) If ङ् or a word ending न् be followed by स्, त् is optionally inserted between them.

(2) A dental consonant followed by ल् is changed to ल्, and न् to a nasal ल्ँ: विद्वान् + लिखति = विद्वाल्लिँखति ।

चिक्रीड । अन्ते उत्प्लुत्योत्प्लुत्य धावन् कस्यचिज्जम्बुकस्य पुरतः पपात । स क्रोष्टा तं कण्ठग्राहं गृहीत्वा कर्षन्त्स्वकुहरं प्रविवेश । तस्मात्पित्रोर्वचनं न कदाप्यतिलंघनीयम् ॥

॥ कथा द्वितीया । २ ॥

अनृतवादिन्याः ।

काञ्च्यां मित्रशर्मा नाम ब्राह्मण अवात्सीत् । स ग्रामान्तरं प्रस्थातुमनाः सपुत्रां गेहिनीमाहूय "अयि गृहरक्षणेऽवहितचित्ता भव" इति उपादिक्षत् । परेद्यवि व्युष्टे भार्या प्रातिवेशिकांश्चापृच्छ्य नगर्या योजने काञ्चन ग्रामटिकां प्रास्थित । तस्मि(1)न्नेवाहनि वामा

(1) When ङ्, ण् and न् at the end of a word or grammatical form is preceded by a short vowel and followed by any vowel, they are doubled.

गेहिनी त्रियामायाः पूर्वयाम एव ‘चोरश्चोरः’ इति मृषोच्चैराक्रुक्षत्। तस्या आर्तनिनादं श्रुत्वा ग्रामीणा मित्रशर्मणि भक्त्या तद्वेश्मनि समर्मीलिषुः। गेहं प्रविश्य यदाऽद्राक्षुस्तदा चौरा नेत्यज्ञासिषुः। ततस्ते कुटिलमतिं तां शपन्तो यथायथमगमन्। ततोऽर्धरात्रे सत्येनैव दस्यवस्तस्या वेश्म प्रविश्य किमपि बहिरलभमानास्सुप्तायाः कण्ठे माङ्गल्यं हस्तेनास्प्राक्षुः। तदा सा सरभसं प्रबुद्ध्योत्थाय ‘सत्यं चोरः, अद्धा चोरः’ इति पुनः पुनरुच्चैराह्वत्। को वा श्रद्दधाति। ग्राम्या यथापूर्वमियं मृषा क्रन्दत इति कृतनिश्चयास्तूष्णीका अभूवन्। दस्यवश्च निभृतं चोरयित्वा सर्वाणि यथेष्टन्देशमयासिषुः। तस्मादनृतवादिनञ्जना न विश्वस्युः॥

॥ कथा तृतीया । ३ ॥

अतिगृध्नोः ।

पारेसमुद्रं वीरपालितो नाम शूद्रो लङ्कामधिवसति स्म। एकदा स मृगयास्पृहया गहनवनमधिगम्य रम्यखगान् क्रीडन्मृगान् हिंस्रशार्दूलानाखेटयामास । तदैकत्र पतितश्रान्तसौवर्णं कञ्चन खञ्जखगं दृष्ट्वा कौतुकादव्यापादयन्नेव गृहमानीय समपालयत् । कृतज्ञस्स विहगो दिने दिने कनकमयकोशमेकमस्मै निसृजति स्म। एकेन केवलं कोशेनासन्तुष्टस्सः अतिगृध्नुतया तस्य पक्षिणो जठरं विदीर्य कृत्स्नान्यप्यण्डानि युगपद्गृहीतुं मतिं व्यधत्त । अथ स यावदस्योदरं छित्वा पश्यति तावदन्तः पिशितं रक्तञ्च विना नान्यदपश्यत्। मूढोऽहं धनाऽऽयस्य हेतुभूतं विहङ्गमनाशयमिति भृशं सोऽक्लिश्नात् । दिनेषु गच्छत्सु स व्ययशीलतयाऽभवदकिञ्चनः । तस्मादतिगार्ध्यम्महान्तमनर्थमापादयेत् ॥

॥ कथा चतुर्थी । ४ ॥

सिंहवृषभयोः ।

दण्डकारण्ये पिङ्गलको नाम सिंहो वनराज्येऽभिषिक्तः मृगानशिषत् । तस्य त्रयो मन्त्रिणः व्याघ्रगोमायुमृगाः । अथ सञ्जीवको नाम वृषभो मार्गभ्रष्टः पुष्टाङ्गश्चरं[1]स्तदेव वनमासदत् । स एकदा पिपासया यमुनातटमुपागतस्य पिङ्गलकस्य दृष्टिपथं गतवान् भयार्तस्तं शरणं प्रापद्यत । सोऽपि तमभयप्रदानेन मन्त्रिभिर्विशेषमपुषत् । स्वस्मिन्नेव न्येवशयच्च । ततो मत्सरग्रस्ता मन्त्रिणः 'केनाप्युपायेन [2] ऋषभो हन्तव्यः' इत्यमन्यन्त । ततः कदाचन क्षुधार्ते

(1) A final न्, when followed by च छ्, त् थ्, and ट् ठ्, is changed optionally to अनुस्वार, and to विसर्ग necessarily when they are themselves followed by a vowel and semi-vowel or a nasal; when it is not changed to Anuswara, the preceding vowel becomes अनुनासिक.

(2) Any vowel short or long except the last four followed by a short ऋ, is optionally not combined; but in that case, if long, it is made short.

मृगराजे रन्ध्रान्वेषिण एते 'मृगाधिप! न वयमन्विष्यन्तोऽपि श्रीमते लभामहि आहारलेशमपि; अतो मां जहि; मां भक्षय; मां विदारय' इति स्वामिभक्तिप्रकर्षं विनिवेदयन्त इव सिंहमवादिषुः। मायामेतामजानानस्सञ्जीवकोऽप्यात्मानं भक्षयितव्यं यदा निर्दिशति तदैव हिंस्रास्ते पिङ्गलकस्य संमतिमप्रतीक्षमाणा एवोक्षिणि निपत्य शतशस्तं विदारयामासुः। तस्माद्दुर्जनसहवासस्साधूनां प्राणहानये कल्पते ॥

॥ कथा पञ्चमी । ५ ॥

अजावञ्चकयोः ।

कश्चिज्जम्बुकः पानीयपानव्याजेन कुलीरग्रहणाय वापीङ्गतस्स्खलज्जले पपात। स यदा-

प्येकको बहिरागन्तुं बहुधाऽयतिष्ट । तथापि स मोघप्रयत्नो बभूव । अत्रान्तरे काचित् ऋजुरजा तत्रागत्य 'अपि मधुरं जलम्' इति तमन्वयुङ्क्त । शृगाल उवाच । जलस्य मधुरतां किं ब्रवीमि । केवलं पीयूषमेव । पायंपायमपि अलंबुद्धिर्न जायते, न शक्नोमि हातुमेतदिति । छागा त[1]च्छ्रुत्वा विमृश्यान्तरवाततार । तदैव तस्या दीर्घशृङ्गयोस्ततश्शिलासन्धौ च पादौ निधाय बहिरगात् । अजा बहिरागमने उपायाभावेन वाप्यन्तस्तिष्ठन्त्येव प्राणानहासीत् । तस्माद्विमृश्यकारिणां नैवंविधा अपायास्सम्भवेयुः ॥

---

(1) When a word or form ending any of the first four consonants of a class is followed by श्, the श् is optionally changed to छ् when it is itself followed by a vowel, a semi-vowel, or a nasal.

॥ कथा षष्ठी । ६ ॥

बालकानां मक्षिकाणाञ्च ।

कतिपये बाला बहिर्वितर्दिकायां क्रीडार्थं मक्षिका गृहीत्वा पाणिपादमेकशस्त्रुट्यन्तो वर्तन्ते स्म। तदा प्रतोल्या गच्छन्नेको जीनः बालकान्निशाम्य "किमर्थमेतास्तपस्विन्यो मक्षिका हन्यन्ते, हन्त! न हिंस्यात्सर्वाणि भूतानि; तस्माद्विरमत दुष्कृत्यात्" इत्युपदिदेश। तन्निशाम्य 'भो महात्मन्! बालानिमान् मक्षिकाघ्नतो मन्यते भवान्; तथा मा[1]मंस्त, न वयं मक्षिकां ह्नुमः, किंतु ताभिर्विहरामः, शपामहे भवते, इति सविनयमब्रुवन्। स वृद्धः युष्माकमयं विनोदः तासान्तु प्राणानां हानये भवतीत्युक्त्वा तान्निवारयामास। तस्माद्विनोदायापि जनो हिंसां न कुर्यात् ॥

(1) मा (ind) prohibits the augment अ or आ of the root.

॥ कथा सप्तमी । ७ ॥

कुक्कुरवृषभयोः ।

एकदा कश्चित्कुक्कुरो गोष्ठस्य द्रोण्यां पलालसंघस्योपरि शयान आसीत् । क्षुधार्तो भक्षणाय कश्चिदनड्वाँ स्तृणानां नेदीयान् त्समभवत्। तत्र स्वपन् भषकः पूर्वार्धेनो[1]त्थाय व्याघ्र इव क्रुद्धश्चळच्छळिति भषन् घोरेण घर्घररवेण तं महोक्षं दंष्टुमधावत् । दर्पणेनान्धस्येव पलालेन शुनः क उपयोगः । ततो बलीवर्दो भषकमपृच्छत् "सौम्य! भवान्न पलालान् भक्षयिष्यति। भक्षयितारमपि किमिति न सम्मन्यसे" इति । कुक्कुरः प्रत्युत्तरयितुमसमर्थस्तूष्णीमास्त। लोके केचन स्वोपयोगानर्हाणि यानि तान्यप्यन्यस्मै दातुन्नेच्छन्ति, किमुतार्हाणि। तस्मादेतादृशैरिवास्माभिः कदापि न भवितव्यम् ।

(1) The स् of स्था and स्तम्भ् is dropped after the preposition उद्.

॥ कथा अष्टमी । ८ ॥

पिपीलिकायाः ।

कस्माच्चन महानसात् नातिदूरे भ्रष्टपतितव्विँघसं काचन पिपीलिका सरन्त्यपश्यत् । पुलाकस्य महत्तया तमेकाकिनी स्वकुलायन्नेतुं बहुधा यतमाना नाशक्नोत् । किं करोमि, क्व यामि, कञ्वा सहायं प्रार्थयिष्ये, इति बहुधा चिन्ताकुलमनाः पुलाकं विसृज्य गन्तुमनिच्छन्ती प्रतीच्छन्ती सहायान्तरं तस्थौ । ततः काचिदन्या पिपीलिका आहारमन्विष्यन्ती तमेव प्रदेशमाययौ । स्वयमेवापहर्तुमनाः प्रयेते च । परन्तु विफलोद्योगा समजनि । ततः प्रथमा द्वितीयया सहैकमतिराकृष्टमुद्यमं कृतवती । विघसस्य जलार्द्रतया उच्छूनत्वात् एकमपि पदं चालयितुं प्रभुर्न बभूव । तदनन्तरमेका स्वनीडमासाद्य सर्वा अपि पिपीलिकास्साहाय्यायाऽऽनयति स्म । तास्सर्वा अप्येकमतयोऽन्नपुलाकं नीडन्नी-

त्वा सुखं भक्षयन्ति स्म तस्माद्दुस्साध्यानि कार्याणि ऐकमत्ये ईषत्कराणि भवन्ति ॥

॥ कथा नवमी । ९ ॥

राजवणिक्पुत्राणाम् ।

धारानगरे मित्रपालितो नाम कश्चिद्वैश्य उवास । तस्य द्वौ कुमारावास्ताम् । तयोरेकतरो नाम्ना कृष्णः । अन्यतरो रामः । उभावेतौ सायं सञ्चारेच्छया बहिर्निर्गतौ राजोद्यानं प्राविक्षताम् । तत्र विविधाः पुष्पिता लताः पल्लवितान् द्रुमान् द्विपत्रितान् क्षुपान् अन्यानि च निरीक्ष्य कालमतिवाहयन्तौ अस्तमयसमये हस्तेनापि प्रचेयफलं निघमाम्रमाजग्मतुः । तयोः प्रथमः—‘कनीयन् ! फलानि कथं रम्याणि वर्तन्ते । मन्येऽतीव मधुराणि स्युः’ इति ।

द्वितीयः—'ज्यायन्! आम्र्, सहकाराणां फलान्येवमेव विद्येरन्'

प्रथमः—'तर्हि आवयोः फलद्वयं प्रचिनुयाव।

द्वितीयः—'फलस्वामिन्यसति अनस्मदीयं वस्तु न कदापि गृह्णीयात्; गृहीतं चेच्चौर्यमेव भवेत्'

प्रथमः—'किं चौर्येण फलानि गृहं नेष्यावः? न, किन्तु भक्षितुं फलद्वयम् अपचेष्यावः, नातोऽधिकं प्रचेष्यते, को दोषः?' इति वृक्षात् फलप्रचायमकरोत्

सर्वमेतं वृत्तान्तं प्र[1]च्छन्नो निरीक्षमाणो राजा हस्तग्राहमेतै गृहीत्वा 'चोरौ' 'कतरो युवयोः फलमचूचुरत्?' इति भर्त्सयन् पप्रच्छ। तौ बालौ सधैर्यं सत्यं चरितमबादिष्टाम्। तयोस्सत्यवचनेन धैर्येण च विस्मितमनास्सन्तुष्टः तौ राजकीयपाठशालायामध्याप्य कालक्रमेण

(1) छ् following a short vowel is changed to च्छ्.

स्वमन्त्रिणौ च चकार । तस्मात्सत्यं वदन्ति ये ते सर्वत्र जयं लभन्ते ॥

॥ कथा दशमी । १० ॥

वणिक्सर्पयोः ।

कश्चिद्वणिक्मधुनद्याः पण्यसङ्घाद्दृढाङ्गौ गवाजौ क्रीणन् विपिनमार्गेण स्वपल्लीं व्रजन्नास्त । मध्येमार्गं दवेन परीतस्य गुल्मस्य अन्तःप्लोषेण मुमूर्षुं सर्पमदर्शत् । स भुजगस्तं वीक्ष्य 'अहो पान्थ ! मामनला[1]दुद्धर, मन्मूर्धनि स्थितम्मणिं पारितोषिकं ददामि' इति सकरुणमयाचत् । पथिको दयापन्नः स्वस्य ताम्बूलभस्त्रिकां कस्यचन वंशदण्डस्याग्रे बध्वा तस्मिन् प्रवेश्य पन्नगं पावकाद्व्यमोचयत् । फणी

(1) ह् preceded by any of the first letters of a class is changed to the fourth letter of that class optionally.

न केवलं पारितोषिकस्य अदानमैच्छत् । परन्तु नरोऽयं कदाचिन्मां हनिष्यतीति मत्वा तं दंष्टुं व्यवसिद्ध्रुवत् । पथिकः पुनरहननविषये गामजञ्च स्वकीयौ प्रतिभुवौ वरयामास 'नरोऽसौ मम वत्सायापि दुग्धमशेषयन् दोग्धि' इति कोपेन गौस्सम्मतिन्नददौ । 'अकारणमयम् अजान् हन्ति' इति अजोऽपि लग्नकतां निराख्यत् । ततः पान्थे चिन्ताकुले सति जम्बुको यदृच्छया तं प्रदेशमागम्य समुदितानेतांश्चिन्तापरान् दृष्ट्वा 'किमिदं विचार्यत' इति अनुयुयोज । स पथिकश्चरितमुदन्तं यथावन्निवेदयामास । स फेरुः पथिकविमोचने कंचनोपायं मनसा विचिन्त्य नागं वीक्ष्य 'भो नाग! कथं त्वामयं दह्यमानात् गुल्मात् बहिरानयत्? पश्यानि' इति व्याजहार । यावत्सर्पो व्याजमजानानः मञ्जिकायाः अन्तः पुनरपि प्रविवेश, तावत्सञ्जिकामुखं बद्धुं पथिकस्य संज्ञां चकार । पथिकस्तथा कृत्वा

सुखं स्वगृहं ययौ । तस्माद्ये कृतमुपकारं विस्मरन्ति ते श्रेयो न प्राप्नुयुः, ये स्मरन्ति ते श्रेयः प्राप्नुवन्ति ॥

इति ।

सन्धिविशेषाः ।

1. If a Preposition ending in अ is followed by a root beginning with short ऋ, the वृद्धि instead of गुण of ऋ is substituted for both vowels : उप + ऋच्छति = उपार्च्छति.

2. If a Preposition ending in अ is followed by a root beginning with ए or ओ, the अ is dropped : प्र + एजते = प्रेजते ; उप + ओषति = उपोषति.

3. But if a form of the root 'इ to go' or एध् beginning with ए, comes after अ, the अ is not dropped : उप + एति = उपैति ; उप + एधते = उपैधते.

4. अ followed by एव used in an Indefinite sense is dropped : क्वेव भोक्ष्यसे.

5. अ followed by ओं or आ (Preposition) is dropped : शिवायोन्नमः ; शिव + आ + इहि = शिवेहि.

6. At the end of a word इ, उ, ऋ, or ऌ short or long, followed by a dissimilar vowel of a word,

are optionally not combined; but in that case, if long; they are made short : **गुणी + आगच्छति गुणि आगच्छति** or **गुण्यागच्छति.** This rule has no effect in a compound : **वाप्यश्वः.**

---

7. Dentals coming after **श्** do not substitute the corresponding palatals : **प्रश् + नः = प्रश्नः.**

8. In the body of a word or grammatical form, **म्** and **न्** are changed to an **अनुस्वार** when followed by **श्, ष्, स्** or **ह्**; **यशांसि ; आक्रंस्यते.**

9. To the ending **न्** of a word followed by **श्**, **त्** is optionally suffixed; which with the following **श्** is changed to **च्**. See rule : **सन्+शंभुः = सञ्च् शंभुः** etc.

---

10. Visarga remains unchanged if a sibilant follows **त्, क्. प्** : **समुद्रः क्षुभ्यति ; अद्भिः प्साति.**

11. Visarga preceded by **अ** or **आ** and followed by a vowel (except in the case of **अ**), is optionally changed to **य्** : **कः + इच्छति=कयिच्छति ; देवाः + अवन्तु = देवायवन्तु.**

12. स् or विसर्ग followed by क्, ख्, and प्, फ् is optionally changed to जिह्वामूलीय and उपध्मानीय respectively : रामᳵकरोति, नृपᳶपालयति.

---

13. Consonants, ह् and र् excepted, preceded by a vowel are optionally doubled, if no vowel follows : मद्ध्वरिः.

14. छ् following a long vowel and at the end of a word or grammatical form, is optionally changed to च्छ्; but after मा (negative particle) and आ (prep.), it is necessary: चेच्छिद्यते, छुरिकया च्छिनत्ति.

15. The final vowel or the final consonant with the preceding vowel of a sentence, addressed to a person who is at a distance from the speaker, or meant as a return of salute, becomes प्लुत.

प्लुत vowels never combine with the following vowels.

प्लुत vowels measure 3 Mathras as ह्रस्व and दीर्घ measure one and two respectively : आगच्छ कृष्णा ३ अत्र गौश्चरति, आयुष्मानेधि देवदत्ता ३ ।

स्व + ईरः = स्वैरः ।

प्र + ऊढः = प्रौढः ।

सुखेन + ऋतः = सुखार्तः ।

प्र + ऋणं = प्रार्णम्, etc.

स्थूल + ओतुः = स्थूलोतुः, स्थूलौतुः ।

बिम्ब + ओष्ठः = बिम्बोष्ठः, बिम्बौष्ठः ।

गो + अग्रम् = गोऽग्रं, गो अग्रम्, गवाग्रम् ।

गो + अक्षः = गवाक्षः ।

अमी + ईशाः = अमी ईशाः ।

विष्णो + इति = विष्ण इति, विष्णविति, विष्णो इति ।

नमः + करोति = नमस्करोति ।

पुरः + पश्यति = पुरस्पश्यति ।

पुम् + पुत्रः = पुँस्पुत्रः, पुंस्पुत्रः ।

तिरः + करोति = तिरस्करोति, तिर‍ᳶकरोति ।

द्विः + करोति = द्विष्करोति, etc.

त्रिः + करोति = त्रिष्करोति, etc.

चतुः + करोति – चतुष्करोति, etc.

चतुः + कपालः = चतुष्कपालः ।

सर्पिः + करोति = सर्पिष्करोति, etc.

14

धनुः + करोति = धनुष्करोति, etc.

अयः + कंसः = अयस्कंसः ।

अयः + कुम्भः = अयस्कुम्भः ।

सम् + राट् = सम्राट् ।

किं + ह्लादयति = किल् ह्लादयति, किं ह्लादयति ।

किं + ह्नुते = किन्ह्नुते, किं ह्नुते ।

प्राङ् + षष्ठः = प्राङ्ख् षष्ठः, प्राङ्क्षष्ठः, प्राङ्षष्ठः ।

सुगण् + षष्ठः = सुगण्ठ्षष्ठः, सुगण्ट्षष्ठः, सुगण्षष्ठः ।

सं + कर्ता = संस्कर्ता, सँस्कर्ता ।

पुं + कोकिलः = पुंस्कोकिलः, पुँस्कोकिलः ।

नॄन् + पाहि = नॄँ ⤙पाहि, etc.

कान् + कान् = काँस्कान्, कांस्कान् ।

अयः + कारः = अयस्कारः ।

अयः + कामः = अयस्कामः ।

अयः + पात्रम् = अयस्पात्रम् ।

अयः + कुशा = अयस्कुशा ।

अयः + कर्णी = अयस्कर्णी ।

अधः + पदम् = अधस्पदम्, अध⤙पदम् ।

शिरः + पदम् = शिरस्पदम्, शिर⤙पदम् ।

कः + कः = कस्कः ।

भाः + करः = भास्करः ।

अहः + अहः = अहरहः ।

स + एषः = सैषः ।

सीमन् + अन्तः = सीमन्तः ।

मार्त + अण्डः + मार्तण्डः ।

पटत् + इति = पटिति ।

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
अञ्ज्	अक्त	अक्तवत्	अञ्जत्	अञ्जान
अट्	अटित	अटितवत्	अटत्	...
अत्	अतित	अतितवत्	अतत्	...
अद्	जग्ध, अन्न	जग्धवत्	अदत्	...
अव्	अवित	अवितवत्	अवत्	...
अश् ५	अष्ट	अष्टवत्	...	अश्नुवान
अश्	अशित	अशितवत्	अश्नत्	...
अस् ४	अस्त	अस्तवत्	अस्यत्	...
अस्	भूत	भूतवत्	सत्	...
आप्	आप्त	आप्तवत्	आप्नुवत्	...
आस्	आसित	आसितवत्	...	आसीन
इ	इत	इतवत्	यत्	...
अधि इ	अधीत	अधीतवत्	...	अधीयान
इन्ध्	इद्ध	इद्धवत्	...	इन्धान
इष्	इष्ट	इष्टवत्	इच्छत्	...

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
अञ्जित्वा, अक्त्वा, अङ्क्त्वा	समज्य	अङ्क्तुम्, अञ्जितुम्	अञ्जयति
अटित्वा	पर्यट्य	अटितुम्	आटयति
अतित्वा	प्रात्य	अतितुम्	आतयति
जग्ध्वा	प्रजग्ध्य	अत्तुम्	आदयति
अवित्वा	समव्य	अवितुम्	आवयति
अशित्वा, अष्ट्वा	समश्य	अशितुं, अष्टुं	आशयति
अशित्वा	प्राश्य	अशितुम्	आशयति
असित्वा, अस्त्वा	निरस्य	असितुम्	आसयति
भूत्वा	प्रभूय	भवितुम्	आसयति
आप्त्वा	प्राप्य	आप्तुम्	आपयति
आसित्वा	आस्य	आसितुम्	भावयति
इत्वा	उपेत्य	एतुम्	आययति
...	अधीत्य	अध्येतुम्	अध्यापयति
इन्धित्वा	समिध्य	इन्धितुम्	इन्धयति
एषित्वा, इष्ट्वा	प्रेष्य	एषितुं, एष्टुम्	एषयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
ईर्	ईरित	ईरितवत्	ईरयत्	ईरयमाण
उञ्छ्	उञ्छित	उञ्छितवत्	उञ्छत्	...
उभ्	उभित	उभितवत्	उभत्	...
उष्	उषित	उषितवत्	ओषत्	...
ऊह्	ऊहित	ऊहितवत्	ऊहत्	...
ऋच्	ऋचित	ऋचितवत्	ऋचत्	...
ओख	ओखित	ओखितवत्	ओखत्	...
ओण्	ओणित	ओणितवत्	ओणत्	...
कथ्	कथित	कथितवत्	कथयत्	कथयमान
कम्प्	कम्पित	कम्पितवत्	कम्पयत्	...
कृ	कृत	कृतवत्	कुर्वत्	कुर्वाण
कॄ ६	कीर्ण	कीर्णवत्	किरत्	...
कॄ	कीर्ण	कीर्णवत्	कृणत्	...
क्रीत	क्रीत	क्रीतवत्	क्रीणत्	क्रीणान
क्रीड्	क्रीडित	क्रीडितवत्	क्रीडत्	...

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
ईरयित्वा	प्रेर्य	ईरयितुम्	ईरयति
उञ्छित्वा	प्रोञ्छ्य	उञ्छितुम्	उञ्छयति
ओभित्वा	समुभ्य	ओभितुम्	ओभयति
ओषित्वा	प्रोष्य	ओषितुम्	ओषयति
ऊहित्वा	समुह्य	ऊहितुम्	ऊहयति
अर्चित्वा	समृच्च्य	अर्चितुम्	अर्चयति
ओखित्वा	प्रोख्य	ओखितुम्	ओखयति
ओणित्वा	समोण्य	ओणितुम्	ओणयति
कथयित्वा	सङ्कथय्य	कथयितुम्	कथयति
कम्पयित्वा	प्रकम्प्य	कम्पयितुम्	कम्पयति
कृत्वा	संस्कृत्य	कर्तुम्	कारयति
कीर्त्वा	विकीर्य	करितुं, करीतुम्	कारयति
कीर्त्वा	विकीर्य	...	...
क्रीत्वा	विक्रीय	विक्रेतुम्	क्रापयति
क्रीडित्वा	संक्रीड्य	क्रीडितुम्	क्रीडयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
क्षल्	क्षालित	क्षालितवत्	क्षालयत्	क्षालयमान
क्षिप्	क्षिप्त	क्षिप्तवत्	क्षिपत्	...
क्षुद्	क्षुण्ण	क्षुण्णवत्	क्षुन्दत्	क्षुन्दान
क्षुभ्	क्षुभित	क्षुभितवत्	क्षुभ्नत्	...
खन्	खात	खातवत्	खनत्	...
खिद्	खिन्न	खिन्नवत्	...	खिन्दान
गज्	गजित	गजितवत्	गजत्	...
गण्	गणित	गणितवत्	गणयत्	गणयमान
गद्	गदित	गदितवत्	गदत्	...
गम्	गत	गतवत्	गच्छत्	...
गल्	गलित	गलितवत्	गलत्	...
गल्भ्	गल्भित	गल्भितवत्	...	गल्भमान
गॄ	गीर्ण	गीर्णवत्	गिरत्	...
ग्रन्थ्	ग्रथित	ग्रथितवत्	ग्रथ्नत्	...

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
क्षालयित्वा	प्रक्षाल्य	क्षालयितुम्	क्षालयति
क्षिप्त्वा	प्राक्षिप्य	क्षेप्तुम्	क्षेपयति
क्षुत्वा	संक्षुद्य	क्षोत्तुम्	क्षोदयति
क्षुभित्वा, क्षोभित्वा	प्रक्षुभ्य	क्षोभितुम्	क्षोभयति
खात्वा, खनित्वा	प्रखन्य	खनितुम्	खानयति
खित्वा	संखिद्य	खेत्तु{	खेदयति
गाजित्वा	प्रगज्य	गजितुम्	गाजयति
गणयित्वा	विगणय्य	गणयितुम्	गणयति
गदित्वा	अनुगद्य	गदितुम्	गादयति
गत्वा	आगम्य, आगत्य	आगन्तुम्	गमयति
गलित्वा	निगल्य	गलितुम्	गालयति
गल्भित्वा	प्रगल्भ्य	गल्भितुम्	गल्भयति
गीर्त्वा	निगीर्य	गरितुं, गरीतुम्	गारयति
ग्रथित्वा, ग्रन्थित्वा	सङ्ग्रथ्य	ग्रन्थितुम्	ग्रन्थयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
ग्रह्	गृहीत	गृहीतवत्	गृह्णत्	गृह्णान
घघ्	घघित	घघितवत्	घघत्	...
घ्रा	घ्रात, घ्राण	घ्रातवत्, घ्राणवत्	जिघ्रत्	...
चर्	चरित	चरितवत्	चरत्	...
चल्	चलित	चलितवत्	चलत्	...
चि	चित	चितवत्	चिन्वत्	चिन्वान
चिन्त्	चिन्तित	चिन्तितवत्	चिन्तयत्	चिन्तयमान
चुद्	चोदित	चोदितवत्	चोदयत्	चोदयमान
चुर्	चोरित	चोरितवत्	चोरयत्	चोरयमाण
छम्	छान्त	छान्तवत्	छमत्	...
छिद्	छिन्न	छिन्नवत्	छिन्दन्	छिन्दान
जन्	जात	जातवत्	...	जायमान
जप्	जपित	जपितवत्	जपत्	...
जल्प्	जल्पित	जल्पितवत्	जल्पत्	...
जागृ	जागरित	जागरितवत्	जाग्रत्	...

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
गृहीत्वा	निगृह्य	ग्रहीतुम्	ग्राहयति
घघित्वा	प्रघघ्य	घघितुम्	घाघयति
घ्रात्वा	आघ्राय	घ्रातुम्	घ्रापयति
चरित्वा	आचर्य	चरितुम्	चारयति
चलित्वा	सञ्चल्य	चलितुम्	चलयति चालयति
चित्वा	प्रचित्य	चेतुम्	चापयति चाययति
चिन्तयित्वा	संचिन्त्य	चिन्तयितुम्	चिन्तयति
चोदयित्वा	संचोद्य	चोदयितुम्	चोदयति
चोरयित्वा	संचोर्य	चोरयितुम्	चोरयति
छमित्वा, छान्त्वा	आछम्य	छमितुम्	छमयति
छित्वा	प्रच्छिद्य	छेत्तुम्	छेदयति
जनित्वा	संजन्य	जनितुम्	जनयति
जपित्वा	प्रजप्य	जपितुम्	जापयति
जल्पित्वा	प्रजल्प्य	जल्पितुम्	जल्पयति
जागरित्वा	प्रजागर्य	जागरितुम्	जागरयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
जि	जित	जितवत्	जयत्	जयमान
जीव्	जीवित	जीवितवत्	जीवत्	...
ज्ञा	ज्ञात	ज्ञातवत्	जानत्	जानान
झट्	झटित	झटितवत्	झटत्	...
डप्	डपित	डपितवत्	डपत्	...
तड्	ताडित	ताडितवत्	ताडयत्	ताडयमान
तन्	तत	ततवत्	तन्वत्	तन्वान
तप्	तप्त	तप्तवत्	तपत्	तपमान
तुल्	तोलित	तोलितवत्	तोलयत्	तोलयमान
तुष्	तुष्ट	तुष्टवत्	तुष्यत्	...
तृण्	तृत	तृतवत्	तृण्वत्-तर्ण्वत्	...
तॄ	तीर्ण	तीर्णवत्	तरत्	...
दण्ड्	दण्डित	दण्डितवत्	दण्डयत्	दण्डयमान
दल्	दलित	दलितवत्	दलत्	...
दह्	दग्ध	दग्धवत्	दहत्	...

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
जित्वा	विजित्य	जेतुम्	जापयति
जीवित्वा	संजीव्य	जीवितुम्	जीवयति
ज्ञात्वा	विज्ञाय	ज्ञातुम्	ज्ञापयति–ज्ञपयति
झटित्वा	प्रझट्य	झटितुम्	झाटयति
डपित्वा	प्रडप्य	डपितुम्	डापयति
ताडयित्वा	संताड्य	ताडयितुम्	ताडयति
तनित्वा, तत्वा	वितत्य	तनितुम्	तानयति
तप्त्वा	संतप्य	तप्तुम्	तापयति
तोलयित्वा	प्रतोल्य	तोलयितुम्	तोलयति
तुष्ट्वा	संतुष्य	तोष्टुम्	तोषयति
तर्णित्वा-तृत्वा	संतृण्य	तर्णितुम्	तर्णयति
तीर्त्वा	वितीर्य	तरितुम्-तरीतुम्	तारयति
दण्डयित्वा	सन्दण्ड्य	दण्डयितुम्	दण्डयति
दलित्वा	प्रदल्य	दलितुम्	दलयति
दग्ध्वा	सन्दह्य	दग्धुम्	दाहयति

Verba

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
दा	दत्त	दत्तवत्	ददत्	ददान
दिश्	दिष्ट	दिष्टवत्	दिशत्	...
दिह	दिग्ध	दिग्धवत्	दिहत्	दिहान
दुह्	दुग्ध	दुग्धवत्	दुहत्	दुहान
दृश्	दृष्ट	दृष्टवत्	पश्यत्	...
दॄ ९–१०	दीर्ण–दारित	दीर्णवत्, दारितवत्	दृणत्, दारयत्	दारयमाण
दो	दित	दितवत्	द्यत्	...
द्युत्	द्युतित	द्युतितवत्		द्योतमान
द्रा	द्राणः	द्राणवत्	द्रात्	...
द्विष्	द्विष्ट	द्विष्टवत्	द्विषत्	द्विषाण
धा	हित	हितवत्	दधत्	दधान
धाव्	धावित	धावितवत्	धावत्	धावमान
धृ	धृत	धृतवत्	धरत्	धरमाण
ध्मा	ध्मात	ध्मातवत्	धमत्	...
नद्	नदित	नदितवत्	नदत्	...

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
दत्वा	व्यादाय	दातुम्	दापयति
दिष्ट्वा	उपदिश्य	देष्टुम्	देशयति
दिग्ध्वा	सन्दिह्य	देग्धुम्	देहयति
दुग्ध्वा	प्रदुह्य	दोग्धुम्	दोहयति
दृष्ट्वा	सन्दृश्य	द्रष्टुम्	दर्शयति
दीर्त्वा, दारयित्वा	विदीर्य, विदार्य	दरितुम्, दरीतुम्, दारयितुम्	दारयति
दित्वा	प्रदाय	दातुम्	दापयति
द्युतित्वा, द्योतित्वा	प्रद्युत्य	द्योतितुम्	द्योतयति
द्रात्वा	निद्राय	द्रातुम्	द्रापयति
द्विष्ट्वा	विद्विष्य	द्वेष्टुम्	द्वेषयति
हित्वा	निधाय	धातुम्	धापयति
धावित्वा, धौत्वा	प्रधाव्य	धावितुम्	धावयति
धृत्वा	उद्धृत्य	धर्तुम्	धारयति
ध्मात्वा	आध्माय	ध्मातुम्	ध्मापयति
नदित्वा	प्रणद्य	नादितुम्	नादयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
नम्	नत	नतवत्	नमत्	...
नश्	नष्ट	नष्टवत्	नश्यत्	...
नह्	नद्ध	नद्धवत्	नह्यत्	नह्यमान
निज्	निक्त	निक्तवत्	नेनिजत्	नेनिजान
नी	नीत	नीतवत्	नयत्	नयमान
नु	नुत	नुतवत्	नुवत्	...
नृत्	नृत्त	नृत्तवत्	नृत्यत्	...
पच्	पक्व	पक्ववत्	पचत्	पचमान
पठ्	पठित	पठितवत्	पठत्	...
पत्	पतित	पतितवत्	पतत्	...
पा	पीत	पीतवत्	पिबत्	...
पा	पात	पातवत	पात्	...
पिष्	पिष्ट	पिष्टवत्	पिंषत्	...
पुष्	पुष्ट	पुष्टवत्	पुष्यत्	...
पू	पूत	पूतवत्	पुनत्	पुनान

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
नत्वा	प्रणम्य	नन्तुम्	नमयति
नशित्वा, नंष्ट्वा	प्रणश्य	प्रनंष्टुम्	नाशयति
नद्ध्वा	अपिनह्य	नद्धुम्	नाहयति
निक्त्वा	अवनिज्य	नेक्तुम्	नेजयति
नीत्वा	आनीय	नेतुम्	नाययति
नुत्वा	प्रणुत्य	नोतुम्	नावयति
नर्तित्वा	प्रनृत्य	नर्तितुम्	नर्तयति
पक्त्वा	सम्पच्य	पक्तुम्	पाचयति
पठित्वा	प्रपठ्य	पठितुम्	पाठयति
पतित्वा	प्रपत्य	पतितुम्	पातयति
पीत्वा	प्रपाय	पातुम्	पाययति
पात्वा	प्रपाय	पातुम्	पालयति
पिष्ट्वा	सम्पिष्य	पेष्टुम्	पेषयति
पुष्ट्वा	सम्पुष्य	पे.ष्टुम्	पोषयति
पूत्वा	उत्पूय	पवितुम्	पावयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
पूज्	पूजित	पूजितवत्	पूजयत्	पूजयमान
पृ	व्यापृत	व्यापृतवत्	...	प्रियमाण
प्रच्छ्	पृष्ट	पृष्टवत्	पृच्छत्	पृच्छमान
प्रथ्	प्रथित	प्रथितवत्	प्रथयत्	...
प्री	प्रीत	प्रीतवत्	प्रीणत्	...
फण्	फणित	फणितवत्	फणत्	...
फल्	फलित	फलितवत्	फलत्	...
बन्ध्	बद्ध	बद्धवत्	बध्नत्	...
भज्	भक्त	भक्तवत्	भजत्	भजमान
भञ्ज्	भग्न	भग्नवत्	भञ्जत्	...
भष्	भषित	भषितवत्	भषत्	...
भा	भात	भातवत्	भात्	...
भिद्	भिन्न	भिन्नवत्	भिन्दत्	भिन्दान
भी	भीत	भीतवत्	बिभ्यत्	...
भुज्	भुक्त	भुक्तवत्	भुञ्जत्	भुञ्जान

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
पूजयित्वा	सम्पूज्य	पूजयितुम्	पूजयति
पृत्वा	व्यापृत्य	व्यापर्तुम्	व्यापारयति
पृष्ट्वा	परिपृच्छ्य	प्रष्टुम्	प्रच्छयति
प्रथयित्वा	परिप्रथय्य	प्रथयितुम्	प्रथयति
प्रीत्वा	सम्प्रीय	प्रेतुम्	प्रीणयति
फणित्वा	सम्फण्य	फणितुम्	फणयति
फलित्वा	सम्फल्य	फलितुम्	फालयति
बध्वा	आबध्य	बन्धुम्	बन्धयति
भक्त्वा	विभज्य	भक्तुम्	भाजयति
भक्त्वा, भङ्क्त्वा	सम्भज्य	भङ्क्तुम्	भञ्जयति
भषित्वा	सम्भष्य	भषितुम्	भाषयति
भात्वा	विभाय	भातुम्	भापयति
भित्त्वा	विभिद्य	भेत्तुम्	भेदयति
भीत्वा	सम्भीय	भेतुम्	भीषयते, भापयते भाययति
भुक्त्वा	उपभुज्य	भोक्तुम्	भोजयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
भू	भूत	भूतवत्	भवत्	...
भूष्	भूषित	भूषितवत्	भूषयत्	भूषयमाण
भृ	भृत	भृतवत्	बिभ्रत्	बिभ्राण
मथ्	मथितं	मथितवत्	मथत्	...
मद्	मत्त	मत्तवत्	माद्यत्	...
मन्	मत	मतवत्	...	मन्यमान
मन्	मत	मतवत्	...	मन्वान
मन्त्र्	मन्त्रित	मन्त्रितवत्	...	मन्त्रयमाण
मन्थ्	मथित	मथितवत्	मथ्नत्	...
मा	मित	मितवत्	...	मिमान
मुच्	मुक्त	मुक्तवत्	मुञ्चत्	मुञ्चमान
मुष्	मुषित	मुषितवत्	मुष्णत्	...
यज्	इष्ट	इष्टवत्	यजत्	यजमान
यस्	यस्त	यस्तवत्	यस्यत्, यसत्	...
या	यात	यातवत्	यात्	...

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
भूत्वा	सम्भूय	भवितुम्	भावयति
भूषयित्वा	सम्भूष्य	भूषयितुम्	भूषयति
भृत्वा	सम्भृत्य	भर्तुम्	भारयति
मथित्वा	प्रमथ्य	मथितुम्	माथयति
मदित्वा	सम्मद्य	मदितुम्	मादयति
मत्वा	सम्मत्य	मन्तुम्	मानयति
मनित्वा, मत्वा	सम्मत्य	मनितुम्	मानयति
मन्त्रयित्वा	सम्मन्त्रय	मन्त्रयितुम्	मन्त्रयति
मथित्वा, मन्थित्वा	प्रमथ्य	मन्थितुम्	मन्थयति
मित्वा	प्रमाय	मातुम्	मापयति
मुक्त्वा	विमुच्य	मोक्तुम्	मोचयति
मुषित्वा	परिमुष्य	मोषितुम्	मोषयति
इष्ट्वा	प्रेज्य	यष्टुम्	याजयति
यसित्वा	प्रयस्य	प्रयसितुम्	यासयति
यात्वा	प्रयाय	यातुम्	यापयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
युज्	युक्त	युक्तवत्	युञ्जत्	युञ्जान
युध्	युद्ध	युद्धवत्	युध्यत्	युध्यमान
रक्ष्	रक्षित	रक्षितवत्	रक्षत्	...
रच्	रचित	रचितवत्	रचयत्	रचयमान
रट्	रटित	रटितवत्	रटत्	...
रम्	रत	रतवत्	...	रममाण
रु	रुत	रुतवत्	रुवत्	...
रुध्	रुद्ध	रुद्धवत्	रुन्धत्	रुन्धान
लज्ज्	लज्जित	लज्जितवत्	...	लज्जमान
लप्	लपित	लपितवत्	लपत्	...
लभ्	लब्ध	लब्धवत्	...	लभमान
लष्	लषित	लषितवत्	लष्यत्, लषत्	...
लिख्	लिखित	लिखितवत्	लिखत्	...
लिप्	लिप्त	लिप्तवत्	लिम्पत्	लिम्पमान
ली	लीन	लीनवत्	लिनत्	...

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
युक्त्वा	प्रयुज्य	योक्तुम्	योजयति
युध्वा	संयुध्य	योद्धुम्	योधयति
रक्षित्वा	संरक्ष्य	रक्षितुम्	रक्षयति
रचयित्वा	विरचय्य	रचयितुम्	रचयति
रटित्वा	संरट्य	रटितुम्	राटयति
रमित्वा, रत्वा	विरम्य	रन्तुम्	रमयति
रुत्वा	विरुत्य	रवितुम्	रावयति
रुध्वा	संरुध्य	रोद्धुम्	रोधयति
लज्जित्वा	प्रलज्ज्य	लज्जितुम्	लज्जयति
लपित्वा	प्रलप्य	लपितुम्	लापयति
लब्ध्वा	उपलभ्य	लब्धुम्	लम्भयति
लषित्वा	अभिलष्य	लषितुम्	लाषयति
लिखित्वा, लेखित्वा	विलिख्य	लेखितुम्	लेखयति
लिप्त्वा	विलिप्य	लेप्तुम्	लेपयति
लीत्वा	विलीय	लेतुम्, लातुम्	लीनयति, लालयति लाययति, लापयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
लू	लून	लूनवत्	लुनत्	लुनान
वद्	उदित	उदितवत्	वदत्	...
वाद्	वादित	वादितवत्	...	वादयमान
वन्	वत	वतवत्	...	वन्वान
वप्	उप्त	उप्तवत्	वपत्	...
वस्	उषित	उषितवत्	वसत्	...
वस्	वसित	वसितवत्	...	वसान
वर्ण्	वर्णित	वर्णितवत्	वर्णयत्	वर्णयमान
वर्ष्	वर्षित	वर्षितवत्	वर्षत्	...
वह्	ऊढ	ऊढवत्	वहत्	वहमान
विद् ४	विन्न	विन्नवत्	...	विद्यमान
विद् ६	विन्न, वित्त	do वित्तवत्	विन्दत्	विन्दमान
विद्	विदित	विदितवत्	विदत्	...
विश्	विष्ट	विष्टवत्	विशत्	...
विष्	विष्ट	विष्टवत्	वेविषत्	वेविषाण

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
लूत्वा	प्रलूय	लवितुम्	लावयति
उदित्वा	प्रोद्य	वदितुम्	वादयति
वादयित्वा	अभिवाद्य	वादयितुम्	वादयते
वनित्वा, वत्वा	संवन्य	वनितुम्	वनयति, वानयति
उप्त्वा	निरुप्य	वप्तुम्	वापयति
उषित्वा	प्रोष्य	वस्तुम्	वासयति
वसित्वा	संवस्य	वसितुम्	वासयति
वर्णयित्वा	संवर्ण्य	वर्णयितुम्	वर्णयति
वर्षित्वा	संवर्ष्य	वर्षितुम्	वर्षयति
ऊढ्वा	व्युह्य	वोढुम्	वाहयति
वित्वा	संविद्य	वेत्तुम्	वेदयति
वित्वा	परिविद्य	वेत्तुम्	वेदयति
विदित्वा	संविद्य	वेदितुम्	वेदयति
विष्ट्वा	निविश्य	वेष्टुम्	वेशयति
विष्ट्वा	परिविष्य	वेष्टुम्	वेषयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
वृ	वृत	वृतवत्	वृण्वत्	वृण्वान
वृत्	वृत्त	वृत्तवत्	...	वर्तमान
वृष्	वृष्ट	वृष्टवत्	वर्षत्	...
वॄ	वूर्ण	वूर्णवत्	वृणत्	...
वे	उत	उतवत्	वयत्	वयमान
शंस्	शस्त	शस्तवत्	शंसत्	...
शक्	शक्त	शक्तवत्	शक्नुवत्	...
शप्	शप्त	शप्तवत्	शपत्	शपमान
शम्	शान्त	शान्तवत्	शाम्यत्	...
शश्	शशित	शशितवत्	शशत्	...
शिष्	शिष्ट	शिष्टवत्	शिंषत्	...
शी	शयित	शयितवत्	...	शयान
श्रु	श्रुत	श्रुतवत्	शृण्वत्	...
श्लिष्	श्लिष्ट	श्लिष्टवत्	श्लिष्यत्	...
श्वस्	श्वसित	श्वसितवत्	श्वसत्	...

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
वृत्वा	परिवृत्य	वरितुं, वरीतुम्	वारयति
वर्तित्वा, वृत्त्वा	निवृत्य	वर्तितुम्	वर्तयति
वर्षित्वा, वृष्ट्वा	अभिवृष्य	वर्षितुम	वर्षयति
वूर्त्वा	परिवूर्य	वरितुं, वरीतुम्	वारयति
उत्वा	प्रवाय	वातुम्	वाजयति वापयति
शंसित्वा, शस्त्वा	प्रशस्य	शंसितुम्	शंसयति
शक्त्वा	प्रशक्य	शक्तुम्	शाकयति
शप्त्वा	संशप्य	शप्तुम्	शापयति
शान्त्वा, शमित्वा	प्रशम्य	शमितुम्	शमयति
शशित्वा	प्रशश्य	शशितुम्	शाशयति
शिष्ट्वा	विशिष्य	शेष्टुम्	शेषयति
शयित्वा	उपशय्य	शयितुम्	शाययति
श्रुत्वा	संश्रुत्य	श्रोतुम्	श्रावयति
श्लिष्ट्वा	आश्लिष्य	श्लेष्टुम्	श्लेषयति
श्वसित्वा	निश्वस्य	श्वसितुम्	श्वासयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
सन्	सात	सातवत्	सन्वत्	सन्वान
साध्	साद्ध	साद्धवत्	साध्नुवत्	...
सिच्	सिक्त	सिक्तवत्	सिञ्चत्	सिञ्चमान
सु	सुत	सुतवत्	सुन्वत्	सुन्वान
सू	सून	सूनवत्	...	सूयमान
सृ	सृत	सृतवत्	सरत्	...
सेव्	सेवित	सेवितवत्	...	सेवमान
स्तु	स्तुत	स्तुतवत्	स्तुवत्	स्तुवान
स्तृ	स्तृत	स्तृतवत्	स्तृण्वत्	स्तृण्वान
स्तॄ	स्तीर्ण	स्तीर्णवत्	स्तृणत्	स्तृणान
स्था	स्थित	स्थितवत्	तिष्ठत्	तिष्ठमान
स्ना	स्नात	स्नातवत्	स्नात्	...
स्निह्	स्निग्ध स्नीढ	स्निग्धवत् स्नीढवत्	स्निह्यत्	...
स्पृश्	स्पृष्ट	स्पृष्टवत्	स्पृशत्	...

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
सनित्वा, सात्वा	संसन्य	सनितुम्	सानयति
साध्वा	संसाध्य	साद्धुम्	साधयति
सिक्त्वा	परिषिच्य	सेक्तुम्	सेचयति
सुत्वा	प्रसुत्य	सोतुम्	सावयति
सूत्वा	प्रसूय	सोतुम्, सवितुम्	सावयति
सृत्वा	अनुसृत्य	सर्तुम्	सारयति
सेवित्वा	प्रसेव्य	सेवितुम्	सेवयति
स्तुत्वा	संस्तुत्य	स्तोतुम्	स्तावयति
स्तृत्वा	आस्तृत्य	स्तर्तुम्	स्तारयति
स्तीर्त्वा	आस्तीर्य	स्तरीतुम्, स्तरितुम्	स्तारयति
स्थित्वा	प्रस्थाय	स्थातुम्	स्थापयति
स्नात्वा	प्रस्नाय	स्नातुम्	स्नापयति-स्नपयति
स्नेहित्वा, स्नेहित्वा	संस्निह्य	स्नेहितुम्	स्नेहयति
स्पृष्ट्वा	संस्पृश्य	स्प्रष्टुम्	स्पर्शयति

Verbal

धातवः	क्त	क्तवत्	शतृ	शानच्
स्पृह्	स्पृहित	स्पृहितवत्	स्पृहयत्	स्पृहयमाण
हन्	हत	हतवत्	घ्नत्	घ्नान
हस्	हसित	हसितवत्	हसत्	...
हा	हीन	हीनवत्	जहत्	...
हि	हित	हितवत्	हिन्वत्	...
हिंस्	हिंसित	हिंसितवत्	हिंसत्	...
हु	हुत	हुतवत्	जुह्वत्	...
हृ	हृत	हृतवत्	हरत्	हरमाण
ह्री	ह्रीण, ह्रीत	ह्रीणवत्, ह्रीतवत्	जिह्रियत्	...
ह्वे	हूत	हूतवत्	ह्वयत्	ह्वयमान

Derivations.

क्त्वा	ल्यप्	तुम्	णिच्
स्पृहयित्वा	संस्पृहय्य	स्पृहयितुम्	स्पृहयति
हत्वा	आहत्य	हन्तुम्	घातयति
हसित्वा	विहस्य	हसितुम्	हासयति
हात्वा	विहाय	हातुम्	हापयति
हित्वा	प्रहित्य	हेतुम्	हाययति
हिंसित्वा	प्रहिंस्य	हिंसितुम्	हिंसयति
त्वा	संहुत्य	होतुम्	हावयति
त्वा	संहृत्य	हर्तुम्	हारयति
त्वा	प्रह्रीय	ह्रेतुम्	ह्रेपयति
ा	आहूय	ह्वातुम्	ह्वाययति